

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

ÚSTAV ROMÁNSKÝCH STUDIÍ

Bakalářská práce

Ondřej Drobník

Přípustková konstrukce „avoir beau“ a její ekvivalenty v němčině a češtině

Concessive construction „avoir beau“ and its equivalents
in German and Czech

Praha 2019

Vedoucí práce: Mgr. Alena Venušová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Malé Skále, dne 2. května 2019

Ondřej Drobník

Klíčová slova (česky):

přípustka, kontrastivní analýza, InterCorp, francouzština, čeština, němčina

Klíčová slova (anglicky):

concession, contrastive analysis, InterCorp, French, Czech, German

Abstrakt (česky):

Tématem předkládané bakalářské práce je francouzská přípustková konstrukce *avoir beau* a její české a německé protějšky. Teoretická část práce vysvětluje pojem přípustky jakožto abstraktního významu vyjadřujícího neplatnou příčinu a popisuje způsoby vyjádření přípustky v češtině, v němčině a ve francouzštině. Právě francouzština nabízí ojedinělou konstrukci *avoir beau*, která se pojí s infinitivem a přípustkového významu nabývá kontrastováním s vedlejší větou. Její nejčastější zjištěné ekvivalenty v češtině jsou lexikálního charakteru, např. *marně*, *ačkoli*, adjektiva s předponou *sebe-* atd. Němčina *avoir beau* nejčastěji překládá předložkou *trotz*, adverbii *vergeblich*, *umsonst*, spojkami *obwohl*, *obzwar* ad., nebo modálními slovesy *können*, *wollen* a *mögen*. Nakonec bylo ukázáno, že při hledání vhodného ekvivalentu lze na základě získaných výsledků věty téměř libovolně transformovat, a to bez větší sémantické změny.

Abstract (in English):

The topic of this Bachelor thesis is the French concessive structure *avoir beau* and its equivalents in Czech and German. The thesis explains the notion of concession as an abstract meaning expressing an invalid cause and describes the ways of expressing the concession in Czech, in German and in French. In addition, French offers a unique verbal construction *avoir beau*, which is associated with an infinitive and acquires its concessive meaning by contrasting with the subordinated clause. Its most frequently found equivalents in Czech are e.g. *marně*, *ačkoli*, adjectives prefixed by *sebe-*, etc. German translates *avoir beau* most often by preposition *trotz*, adverbs *vergeblich*, *umsonst*, conjunctions *obwohl*, *obzwar*, etc., or modal verbs *können*, *wollen* and *mögen*. In the end, it was shown that in the search for a suitable equivalent, the translated sentences can be almost arbitrarily transformed, without much semantic harm.

Abrégé (en français) :

Le sujet de ce mémoire de licence est la structure concessive *avoir beau* et ses équivalents en tchèque et en allemand. Le mémoire explique la notion de concession en tant qu'une signification abstraite exprimant une cause invalide et décrit les manières d'exprimer la concession en tchèque, en allemand, et en français. En outre, le français offre une construction unique : *avoir beau*. Elle est liée toujours à un infinitif et acquiert la signification concessive en étant contrastée avec une subordonnée. Ses équivalents les plus fréquents en tchèque sont, par exemple, *marně*, *ačkoli*, les adjectifs avec le préfixe *sebe-*, etc. L'allemand traduit *avoir beau* le plus souvent par la préposition *trotz*, par les adverbes *vergeblich*, *umsonst*, ou par les conjonctions *obwohl*, *obzwar*, etc. Finalement, il a été démontré que, pendant la recherche d'un équivalent approprié, les phrases peuvent être transformées d'une manière presque arbitraire, sans un grand préjudice sémantique.

Kurzfassung (auf Deutsch):

Das Thema dieser Bachelorarbeit ist die französische konzessive Konstruktion *avoir beau* und ihre Äquivalente im Tschechischen und Deutschen. Die Arbeit erläutert den Begriff der Einräumung als eine abstrakte Bedeutung, die die ungültige Ursache ausdrückt, und beschreibt die Ausdrucksweisen der Einräumung auf Tschechisch, auf Deutsch und auf Französisch. Darüber hinaus bietet das Französische eine einzigartige konzessive Konstruktion *avoir beau*, die mit einem Infinitiv verbunden ist und die durch die Gegenüberstellung mit einem Nebensatz die konzessive Bedeutung erlangt. Ihre meisterscheinenden Äquivalente im Tschechischen sind z. B. *marně*, *ačkoli*, Adjektive mit dem Präfix *sebe-* usw. Das Deutsche übersetzt *avoir beau* meistens mit der Präposition *trotz*, mit den Adverbien *vergeblich*, *umsonst*, mit den Konjunktionen *obwohl*, *obzwar* usw. oder mit den Modalverben *können*, *wollen* und *wollen*. Zum Ende wurde gezeigt, dass bei der Suche nach einem geeigneten Äquivalent die Sätze nahezu beliebig transformiert werden können, ohne dass dabei ein erheblicher semantischer Schaden entsteht.

Nevýslovně mě těší, že mohu na tomto místě poděkovat Mgr. Aleně Venušové, Ph.D., za nespočetné množství rad, ochotu, shovívavost a přívětivost, se kterou ke mně přistupovala po celou dobu vedení mé bakalářské práce. Stejně vřele děkuji své rodině, jež vždy bděla, aby se mi dostalo dobrého vzdělání...

Ondřej Drobník

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	2
2.1	OBECNÉ POJEDNÁNÍ O PŘÍPUSTCE	2
2.2	PŘÍPUSTKA V ČEŠTINĚ.....	5
2.3	PŘÍPUSTKA V NĚMČINĚ	6
2.4	VYJÁDŘENÍ PŘÍPUSTKY VE FRANCOUZŠTINĚ	9
2.4.1	<i>Konstrukce „avoir beau“</i>	<i>12</i>
2.4.2	<i>Možnosti a restrikce vazby „avoir beau“</i>	<i>13</i>
3	METODOLOGIE.....	19
3.1	INTERCORP	20
3.2	DEFINICE SUBKORPUSU	21
4	EMPIRICKÁ ČÁST.....	22
4.1	AVOIR BEAU VE FRANCOUZŠTINĚ, ČEŠTINĚ A NĚMČINĚ	22
4.1.1	<i>Morfosyntaktický popis konstrukce „avoir beau“</i>	<i>24</i>
4.1.2	<i>Vyjádření avoir beau v češtině a němčině</i>	<i>26</i>
4.1.3	<i>Konkrétní možnost překladu do češtiny.....</i>	<i>32</i>
4.1.4	<i>Konkrétní možnost překladu do němčiny.....</i>	<i>34</i>
4.2	FORMÁLNÍ MODELOVÁNÍ PŘÍPUSTKY V ČESKÉM JAZYCE	36
5	VÝSLEDKY VÝZKUMU	37
6	ZÁVĚR	39
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	41
7.1	TIŠTĚNÉ ZDROJE	41
7.2	INTERNETOVÉ ZDROJE	42
7.3	KORPUSY	42
8	RESUME EN FRANÇAIS.....	43

1 Úvod

Jako téma předkládané bakalářské práce jsme zvolili analýzu francouzské přípustkové konstrukce *avoir beau* a její kontrastivní srovnání s českým a německým výrazivem, jímž je překládána.

Přípustka je obecný sémanticko-logický koncept vyskytující se v mnoha jazycích. Přípustkou se vyjadřuje nějaký předpoklad, který nedošel očekávaného naplnění, tzn. je interpretovatelný jako neplatná příčina. Všechny tři námi zvolené jazyky mají velice bohatý aparát, jak tento abstraktní význam vyjádřit. Koncese může být vyjádřena kupříkladu spojkou, předložkou, příslovcem, částicí, „ustálenou“ frází atd. Z francouzštiny vybereme vyjádření jediné – konstrukci *avoir beau*, ke které budeme ve zbylých dvou jazycích hledat překladové ekvivalenty.

Práce uspořádá a setřídí obecné poznatky o přípustce ve francouzštině, češtině a němčině, a to na základě referenčních gramatik. Dílčím cílem bakalářské práce ověření tří hypotéz vyslovených na základě rešerší gramatikografických děl: (1) Je možné, aby se *avoir beau* pojilo s jinými slovesnými tvary než infinitivy? (2) Může být konstrukce negována? (3) Používá se *avoir beau* v tázacích větách? – Hypotézy ověříme v jazykovém korpusu. Cílem práce je nalezení překladových ekvivalentů konstrukce *avoir beau* a představení co nejširší palety způsobů překladu – a to jak do češtiny, tak do němčiny. Tyto ekvivalenty budou klasifikovány na základě lingvistických kritérií (zpravidla se přidržíme klasifikace slovnědruhové).

Celá první kapitola (kapitola 2) se věnuje teoretickým poznatkům o přípustce, resp. konstrukci *avoir beau*. Nejprve pojednáme obecné charakteristiky přípustky (kapitola 2.1) jako sémanticko-logického jazykového jevu. V kapitole 2.4 je pozornost věnována možnostem vyjádření koncesivního významu ve francouzštině, češtině a němčině – s tím, že u každého jazyka se zaměříme především na jeho specifika ve vyjadřování přípustky. Kapitola 2.4.1 se věnuje již pouze námi sledované konstrukci.

Kapitola 3 představuje postupy, které byly použity při provádění korpusových rešerší. V kapitole 3.1 je představen hlavní zdroj jazykových dat – paralelní korpus InterCorp. Jelikož naše zkoumání vyžaduje specifické podmínky, musíme na celém InterCorpu definovat tzv. subkorpus. Subkorpus definujeme nad francouzskou verzí InterCorpu, a to dvěma podmínkami: texty jsou francouzskými originály a zároveň k nim

existují zarovnané české i německé verze. Přítomný požadavek vznášíme z důvodu zamezení výskytu dvakrát přeložených textů. Takto učiníme v kapitole 3.2.

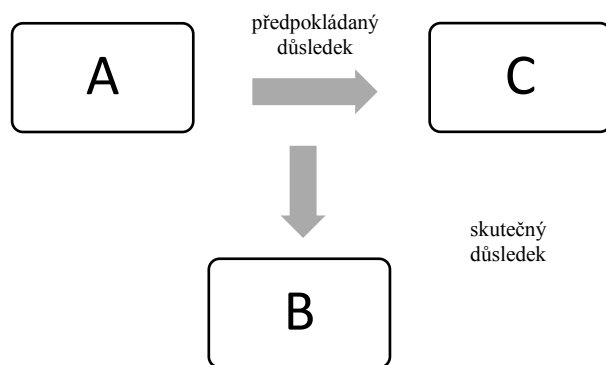
Poslední nosná část práce (kapitola 4) detailně představí výsledky. Celá kapitola 4.1 je věnována korpusové analýze konstrukce *avoir beau*. Těžiště bude spočívat v popisu možností jejího vyjádření v češtině a němčině (4.1.2), věnovat se budeme i některým vybraným specifickým vyjádřením, resp. překladovým ekvivalentům v českém (4.1.3) a německém (4.1.4) jazyce. Závěrečná kapitola (4.2) pojedná formální modelování přípustky na základě extrahovaného jazykového materiálu. Tento úsek představí způsoby, jakými lze se získanými poznatky naložit, např. v překladatelské nebo pedagogické praxi.

2 Teoretická část

V tomto teoreticky orientovaném úseku obecně představíme přípustku (2.1), pojednáme různé způsoby vyjádření přípustkového významu v českém (2.2), německém (2.3) a francouzském (2.4) jazyce a uvedeme gramatické a sémantické možnosti specifické verbální konstrukce *avoir beau* (2.4.1).

2.1 Obecné pojednání o přípustce

Přípustka je obecný význam, který vychází z relace dvou tvrzení: tvrzení A a tvrzení B. Tvrzení A definujeme jako tvrzení „připouštěné“. Tvrzení A dává komunikačnímu partnerovi informaci o nějaké skutečnosti A, která by „za normálních okolností“ implikovala skutečnost C. Tvrzení B označuje skutečnost, která „neočekávaně“ nastala navzdory platnosti tvrzení A. Mějme modelovou větu „*Ačkoli jsem chytrý, na gymnázium jsem přijat nebyl.*“ Tvrzení A = „jsem chytrý“, tvrzení B = „nebyl jsem přijat na gymnázium“. Tvrzení A v tomto případě v mysli modelového komunikačního partnera (přirozeně v přiměřené komunikační situaci) implikuje (neplatné!) tvrzení C = „byl přijat na gymnázium“, které je pro něho „přirozeným důsledkem“ tvrzení A. Tvrzení C je nepravdivé a v jazykové i mimojazykové realitě dochází k realizaci tvrzení B, které se zpravidla vylučuje se tvrzením C. Tento motivační příklad můžeme zobecnit za pomoci diagramu:

Jak ukazuje schéma, přípustka může být vnímána jako jakási „nadstavba“ důsledku. Kdybychom se chtěli přidržet motivačního příkladu výše, na důsledek bychom jej transformovali podle formy $A \Rightarrow C$, tedy „*Jsem chytrý, a proto jsem byl přijat na gymnázium.*“. Diagram uvedený výše lze číst následovně:

Důsledek:	Platí A, a proto nastane C.
Přípustka:	Ačkoli platí A a lze očekávat C, nastane B.

Tabulka 1

Nyní se podíváme na slovní vymezení přípustkového vztahu.

*Slovník spisovného jazyka českého*¹ přípustku vysvětluje takto: „[Přípustka je] vyjádření předpokladu, kt[erý] nevedl k očekávanému následku, neplatná příčina.“² *Česká mluvnice* (Havránek, 1963, s. 385) o přípustce říká, že vyjadřuje „okolnost, která je v rozporu s obsahem věty řídící“. Havránkova *České mluvnice* (1963, s. 385) uvádí následující příklad: „*Ačkoli jsme na nedostatky upozorňovali, přece nebyly odstraněny.*“

Proveďme nyní sémantický rozbor této věty. Větu rozdělíme na část (tj. větu) hlavní a vedlejší:

<i>Ačkoli jsme na nedostatky upozorňovali,</i>	<i>přece nebyly odstraněny.</i>
Věta vedlejší (VV)	Věta hlavní (VH)

Tabulka 2

¹ [online]. Copyright © [cit. 07.04.2019]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz>

² Zdroj: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=př%C3%ADpustka> [online] (citováno dne 31. ledna 2019).

Věta hlavní v koncesivních souvětích vyjadřuje skutečnost, která nastala navzdory ději věty vedlejší, a je s ní tak v rozporu. VV v příkladové větě vyjadřuje, že na nedostatky bylo upozorněno, tudíž se dalo očekávat³, že budou odstraněny. K odstranění však nedošlo, což je v rozporu s významem VV (resp. s naší presupozicí, kterou význam vedlejší věty implikuje).

Ve všech třech v této práci zkoumaných jazycích je přípustkový význam myslitelný ve dvou kategoriích: jako přípustková vedlejší věta a jako přípustkové příslovečné určení vyjádřené jiným způsobem než vedlejší větou. Obě kategorie spolu nicméně úzce souvisí, neboť přípustkový význam je sice vyjádřen primárně vedlejší větou přípustkovou, ale je zpravidla relativně snadno transformovatelný do podoby jiného, „nevětného“ vyjádření. My zde budeme vycházet z předpokladu, že přípustku nedefinuje předpis formální, nýbrž „definice“ sémantická⁴. Např. věty s *bien que* všichni studovaní autoři za přípustku jednoznačně považují, zatímco u spíše „okrajového“ příslovce *toutefois* (viz níže) se rozchází.⁵

Na závěr představení přípustky nastíníme problematiku, která je s přípustkou spojena. Jedná se o vymezení vztahu přípustkového a vztahu odporovacího. Pro odlišení přípustky od odporování využijeme Karlíkův (2017) popis: „[...] *přípustkovým spojením se konstruuje nějaký vnitřní sémantický vztah mezi propozicemi, přičemž se současně vyjadřuje, že v daném případě tento vztah neplatí, kdežto odporovacím spojením se vyjadřuje pouze rozpor n. kontrast* [...]“. Tento vztah ukážeme na dvou příkladových větách: věta (a) „*Léo est bavard, mais son frère est réservé.*“ (Grégoire, 2012, s. 238) by tak dle popisu byla větou odporovací, neboť kontrastuje vlastnosti Léa a jeho bratra, zatímco větu (b) „*Léo semble stupide, mais son QI est élevé.*“ (ibidem) charakterizujeme jako větu přípustkovou, protože říká, že se Léo zdá být hloupý, nicméně v alespoň jednom ohledu jako hloupý nevypadá – má vysoké IQ. Zde nabízené vymezení zdá se být jednoznačné, nicméně v extrémním případě lze kriticky namítnout, že větu (a) lze interpretovat jako přípustkovou, neboť říkáme, že je Léo hovorný (podle diagramu výše tvrzení A), což vzbuzuje tendenci

³ Cílem práce není podat formálně-sémantický popis přípustky, proto od jakýchkoli pro nás zbytných formalizací upouštíme a apelujeme na čtenářovu intuici.

⁴ Tzn. přípustku nevnímáme jako „kategorii vedlejší věty“, „kategorii příslovečného určení“ atd. Vnímát ji budeme abstraktněji, tj. jako „koncesivní význam“.

⁵ Právě v pasážích o těchto fenoménech najdeme ve většině gramatik přípustku zařazenou. Autoři (např. Hedrich, 2001) zpravidla přípustku pojednávají odděleně: jako příslovečné určení přípustkové a jako přípustkovou vedlejší větu.

domnívat se, že na základě genetických zákonitostí bude upovídána celá jeho rodina (tvrzení C), což rázem popírá vedlejší věta (tvrzení B). Jak vidno, podobné vymezení není vždy zcela jednoduché, proto v této práci (jak uvádíme v předchozím odstavci) budeme vnímat přípustku s co největší „tolerancí“, tzn. věty, ve kterých bude identifikovatelný výše nastíněný význam, budeme pokládat za přípustkové.

S obecnou znalostí základního významu koncesivních vět, kterou jsme nabyli v této kapitole, se pojd'me nyní podívat na některé možnosti vyjádření přípustkového významu v českém, německém a francouzském jazyce.

Přípustku v češtině pojednáme na základě vlivné a „nestárnoucí“ Havránkovy a Jedličkovy *České mluvnice* (1963). Jako zdroj aktuálnějších jazykovědných informací nám dobře poslouží *Nový encyklopedický slovník češtiny*, resp. příslušný článek Petra Karlíka (heslo: Příslopečné určení přípustky (adverbiále koncesivní), 2017).

Pro popis německých koncesivních vět použijeme germanisty plošně uznávanou referenční gramatiku Gerharda Helbiga a Joachima Buschy *Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht* (2018).

Na poli francouzského (resp. frankofonního) jazykozpytu byly k tématu přípustky vydány některé příspěvky, jako příklad uveďme práci lingvistky a odbornice na morfosyntax francouzštiny, Mary-Annick Morelové (1996). Vzhledem k informativnímu (a v kontextu celé práce zčásti kontrastivnímu) charakteru oddílu 2.4 se v zájmu stručnosti přidržíme prací provenience české. Nabízíme zde syntézu příslušných kapitol Hendrichovy (2001) a Šabršulovy (1986) mluvnice francouzštiny.

Další informace čerpáme v některých cvičebnicích, jako např. *Vocabulaire français : trouver et choisir le mot juste : 550 exercices pour enrichir son vocabulaire et améliorer son style* (Thiry, 2009) nebo *Grammaire progressive du Français : niveau perfectionnement : avec 600 exercices* (Grégoire, 2012).

2.2 Přípustka v češtině

Vyjadřování přípustky v češtině kopíruje do jisté míry obecnosti uvedené výše. V českém jazyce můžeme vyjadřování přípustky zhruba rozdělit do dvou kategorií: (1) přípustkové příslopečné určení (adverbiále koncesivní) vyjádřené jinak než vedlejší větou a (2) přípustková vedlejší věta.

Ad 1. Karlík (2017) uvádí, že v českém jazyce nebyla zjištěna žádná koncesivní adverbia. Zmiňuje pouze prepozicionální skupiny, které mohou významu přípustky nabývat, a to i tehdy, obsahují-li předložky „nepřípustkové“, tedy prepozice takové, jejichž primárním

významem není význam koncesivní. Jako příklad Karlík (idem) nabízí tuto větu: „*Přes zákaz návštěvníci opičky krmili.*“ Víme, že primární význam předložky *přes* je prostorový. Tato prepozicionální skupina má však význam koncesivní. Daleko vhodnější než předložky primární se pro vyjadřování přípustky zdají být prepozice sekundární (např. *navzdory*).

Ad 2. Vedlejší věty přípustkové jsou po sémantické stránce definovány svým koncesivním významem (o tom píšeme v kapitole 2.1). V mluvnicích češtiny nalezneme vyjmenovaných několik „přípustkových“ spojek, pro ilustraci uveďme *ačkoli* a *přestože*. K vedlejší větě přípustkové, předchází-li větu řídící, existuje v češtině korelát⁶ *přece* (Havránek, 1963, s. 385)⁷.

Exemplum 1: **Ačkoli** Helena už není v prvním rozpuku mládí, je svobodná. (Syn2015)

Poznámka: Jak ukazuje korpus Syn2015, existují v češtině dvě vzájemně rovnocenné varianty spojky *ačkoli*: *ačkoli* a *ačkoliv*. Zadání jednoduchého dotazu [lemma="ačkoli"] generuje výsledky v poměru 1,42 ku 1. Tuto tendenci potvrzuje i Internetová jazyková příručka ÚJČ AV ČR, která situaci komentuje následovně: „[...] částice *nikoli(v)* a spojka *ačkoli(v)* mohou mít dvě zcela rovnocenné podoby zakončení: *-koli* a *-koliv*.“⁸.

2.3 Přípustka v němčině

Autoři se vedlejšími přípustkovými větami zabývají v kapitole „Konzessivsatz“. Sami k tématu píší: „*Der Konzessivsatz hat besonders zahlreiche Ausdrucksformen.*“⁹ (Helbig, 2018, s. 610). Podle způsobu vyjádření přípustky věty dělí do tří kategorií: (1) spojkové (syndetické) věty, (2) přípustkové *wenn* a (3) další možnosti.

Typickými spojkami (ad 1) v německých koncesivních větách jsou např. *obwohl*, *obgleich*, *trotzdem*, v knižním jazyce (něm. *gehobene Sprache*) též *obzwar*, *obschon*, *wenngleich* ad. Německé vedlejší věty (tedy nejenom věty přípustkové) jsou charakteristické přítomností tzv. korelátů, ať už obligatorních¹⁰, nebo fakultativních. Pokud jde o koncesivní

⁶ Autoři nepoužívají termín „korelát“, hovoří o „souvztažném výrazu“.

⁷ Např. *Ačkoli* Helena už není v prvním rozpuku mládí, *přece* je svobodná.

⁸ Internetová jazyková příručka – *ačkoli*. Internetová jazyková příručka [online]. Copyright © [cit. 20.04.2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=ačkoli#bref2>

⁹ Přípustkovou vedlejší větu lze vyjádřit velmi mnoha způsoby. – Přeložil autor práce.

¹⁰ DUDEN-Online definuje „korelát“ následujícím způsobem: „[*Das Korrelat ist ein*] Wort, das grammatisch oder bedeutungsmäßig auf ein anderes Wort bezogen ist“. V tomto případě se pod pojmem

věty, tak němčina povinné koreláty nezná, existují však koreláty fakultativní, např. *dennoch*, *trotzdem*, *doch*. Příkladové věty čerpáme z německého InterCorpu¹¹, ve všech případech nebudou v poznámkách pod čarou chybět české překlady pocházející ze zarovnané české verze korpusu.

Exemplum 2: **Obwohl** der Vogone ihn beharrlich „mein persönlicher Gehirn-Wartungsexperte“ nannte, gab's da gar nicht viel Gehirn zu warten, und in Wirklichkeit war es Gag Halfrunt der den Vogenen angestellt hatte.¹²

Dalším Helbigem (2018) popsaným způsobem je spojení *wenn* s *auch* (popř. *selbst*, *sogar*) (ad 2). Druhá část (tj. *auch* ad.) se ze syntaktického hlediska chová relativně neustáleně a je tudíž ve větě snadno přemístitelná. V případě, že stojí věta vedlejší před větou hlavní, může být *wenn* vynecháno. Pak klademe ve větě vedlejší *verbum finitum* na první syntaktickou pozici (něm. *Verberststellung*).

Exemplum 3: „Ich weiß“, murmelte Harry durch das Glas, **wenn** er **auch** nicht sicher war, ob die Schlange ihn hören konnte.¹³

Třetí možností jsou další různé formy vyjádření (ad 3). Po vzoru Helbigovy mluvnice (2018) uvádíme tři z nich: (3a) doplňující otázky s částicí *auch*, (3b) alternativní otázky¹⁴ s *ob* a (3c) modální věty.

obligatorního korelátu (něm. *obligatorisches Korrelat*) míní textová jednotka, která je závislá na uvozující spojce a její výskyt je povinný. Jak řečeno dále v textu, v případě vedlejších vět přípustkových němčina fakultativních korelátů neužívá – příklad namátkou vybíráme u vět komparativních (něm. *Komparativsatz*), které mají ke spojce *wie* povinný korelát *so*: „*Wir bleiben so lange dort, wie das Wetter schön ist.*“ (Helbig, 2018, s. 604) Fakultativní korelát na příkladu vedlejších vět přípustkových vypadá následovně: „*Obwohl er krank war, (so) kam er (dennoch).*“ (ibidem, s. 609)

¹¹ Dovalil, V. – Káňa, T. – Peloušková, H. – Zbytovský, Š. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – němčina, verze 11 z 19. 10. 2018*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

¹² Přestože o něm Vagon zásadně hovořil jako o svém „soukromém mozkovém specialistovi“, nebylo vcelku oč pečovat. Ve skutečnosti to byl naopak Halfrunt, kdo zaměstnával Vagona. (Douglas Adams: *Restaurant na konci vesmíru*; přeložila Jana Hollanová; do němčiny z anglického originálu přeložil Benjamin Schwarz)

¹³ „Já vím,“ zamumlal Harry přes sklo, i když si nebyl jist, zda ho had slyší. (Joanne K. Rowlingová: *Harry Potter a kámen mudrců*; přeložil Vladimír Medek)

¹⁴ něm. *Alternativfragen*

U doplňujících otázek (ad 3a) alternuje s *auch* částice *immer*¹⁵. Částice mají ve větě neustálené místo, zatímco na první pozici věty vedlejší stojí vždy tázací výraz. Nejčastěji jde o zájmenná příslovce (něm. *Pronominaladverbien*, např. *woran*, *wovon* apod.) nebo tzv. *w-Wörter* (*wann*, *wie*, *welcher* apod.).

Exemplum 4: **Wo immer auch** der Interpret in seinen Text eindringt, findet er eine unabschließbare Fülle von Desideraten, denen er zu genügen hätte, ohne daß einem zu genügen wäre, ohne daß das andere darunter litte [...] ¹⁶

Druhá varianta, kterou jsme výše uvedli pod pojmem „alternativní otázky“, je charakterizována diskontinuitní spojkou *ob ... oder (ob)*. Vedlejší věty mají sice tvar otázky, nejde však o nic jiného než o připouštění několika (rovnocenných) variant, z nichž alespoň jedna nastane¹⁷. Pro příklad viz poznámku pod čarou č. 17.

Posledním způsobem vyjádření přípustky v němčině, který zde popíšeme, jsou způsobové věty (něm. *Modalsätze*). Modální věty obsahují partikuli *so*, po níž bezprostředně následuje adjektivum nebo adverbium v pozitivním tvaru. Významově se blíží větám ve tvaru doplňujících otázek (cf. 3a) a mohou obsahovat zobecňující částici *auch*.

Exemplum 5: Herr Cohen bemühte sich sogar, Herrn Brenske zu verstehen, **so** sehr er ihn auch verachtete.¹⁸

¹⁵ Částice ve větě stojí pouze jedna. Mnohdy však dochází k jejich kumulaci (viz i příslušné exemplum).

¹⁶ Kdekoli interpret vniká do svého textu, nalézá neomezené množství požadavků, které by měl splnit, přičemž nelze splnit ani jeden z nich, aby tím neutrpěl jiný [...] (Theodor W. Adorno: Estetická teorie; přeložil Dušan Prokop)

¹⁷ Sémantika této konstrukce zdá se být komplikovanější. Např. v „idealizované“ větě „*Ob es morgen regnet oder nicht, wir werden ins Kino gehen.*“ V tomto případě zřejmě „alespoň jedna možnost“ nastane – díky logickému principu *tertium non datur* (čes. třetí není dát, tj. zákon o vyloučení třetího) víme, že zde nastane možnost *právě* jedna. Helbig (2018, s. 610) ilustruje toto spojení na následujícím příkladu: „*Ob es regnet oder (ob) die Sonne scheint, nie trägt er einen Hut.*“ Zde je situace komplikovanější, protože víme, že svítit může slunce i za deště (v tom případě by věta splňovala podmínku „alespoň jedna možnost nastane“), stejně dobře však pršet nemusí a slunce také svítit nemusí (budeme-li sluneční svit brát jako „atmosférický“ jev, nikoli jako – z hlediska našich životů – kosmologickou konstantu). V tom případě je naše existenční podmínka porušena a je proto nutné větu interpretovat „volněji“...

¹⁸ Pan Cohen se dokonce snažil pochopit Bedřicha Brenskeho, jakkoli jím pohrdal. (Arnošt Lustig, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou; do němčiny přeložil Peter Sacher)

2.4 Vyjádření přípustky ve francouzštině

Vyjádření přípustkové vedlejší věty ve francouzštině lze kategorizovat následujícím způsobem: vedlejší věta bývá uvedena (1) spojkou či spojkovým souslovím, (2) příslovcem¹⁹ či příslovečným souslovím, (3) determinační sousloví²⁰, (4) předložkou či předložkovým spojením nebo (5) jiným způsobem (např. participiální vazby, přechodník zesílený příslovcem *tout* atd.). Věnujme se nyní těmto kategoriím zevrubněji.

Významnou morfosyntaktickou charakteristikou vedlejších vět připojených spojkami či spojkovými souslovími (ad 1) je skutečnost, že se v nich zpravidla objevují slovesa ve tvaru konjunktivu (fr. *subjonctif*)²¹. Typickými spojkami jsou *bien que* a *quoique*. Všechny následující příkladové věty přejímáme z francouzské mutace korpusu Araneum²².

Exemplum 6: **Bien qu'il ne s'agisse** pas de rapports techniques, les documents dans la soumission de membre DOIVENT remplir les conditions [...]

Již u prvního příkladu předešleme, že ne vždy jsou věty takto „úplné“. Bez změny významu může docházet k – poměrně významným – redukcím. V tomto případě hovoříme o eliptických větách/vyjádřeních. Např. ve větě „*Cette maison, bien que petite, présente toutes les garanties de confort*“ (Thiry, 2009, s. 222) pozorujeme vypuštění určitého slovesa ve vedlejší větě, zatímco ve větě „*Bien que sachant conduire, ma mère refuse de conduire en ville.*“ (Grégoire, 2012, s. 241) si povšimneme nahrazení slovesa ve tvaru určitém tvarem jmenným.

Príslovečná sousloví (ad 2) mají dvě charakteristické vlastnosti: obsahují spojku *que* a – podobně jako tomu bylo v předchozím případě – pojí se nejčastěji se slovesy ve tvaru spojovacího způsobu. Vzdor skutečnosti, že jde o příslovečná sousloví, se v nich vyskytují příslovce i přídavná jména, nicméně vždy ve funkci adverbialní²³. Sousloví se skládají ze

¹⁹ Typickým příslovcem, které může koncesivní význam indikovat, je *toutefois*. Např. „*Courageux, il n'a toutefois pas réussi.*“ (Thiry, 2009, s. 222) Tento způsob vyjádření je svým způsobem atypický, neboť je modifikována „druhá“, hlavní část věty. Např. v transformované větě „*Bien qu'il est courageux, il n'a pas réussi.*“ pozorujeme modifikaci věty „první“. Význam obou vět je sice konstantní, nicméně se významně liší po formální stránce.

²⁰ Francouzská mluvnice uvádí pojem „zájmené sousloví“ (Hendrich, 2001, s. 652).

²¹ S indikativem se pojí např. spojková sousloví *même si* nebo *sauf que*, kterým je také přisuzován přípustkový význam.

²² Benko, V.: *Araneum Francogallicum Maius*, verze 15.03. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

²³ Na tomto místě by zřejmě bylo možné hovořit o příslovečném určení způsobu, resp. míry.

dvou částí: první částí je např. *si, aussi, pour*²⁴, druhou částí je příslovce, resp. přídavné jméno. Pro přehlednost přidáváme tuto tabulku:

<i>si</i> <i>aussi</i> <i>pour</i>	příslovce přídavné jméno	<i>que</i>
<i>tout</i> <i>quelque</i>	přídavné jméno	

Tabulka 3

Exempla uvedeme dvě, a to taková, která budou obsahovat jak přídavné jméno, tak příslovce:

Exemplum 7: La victoire **aussi belle** qu'elle puisse être prend alors un goût amer lorsque l'on réalise que ce ne sont pas des concepts politiques qui ont permis la victoire du « non » mais des stratégies publicitaires.

Exemplum 8: **Aussi durement** qu'ils puissent te harceler, je ne leur permettrai pas de te vaincre.

Třetím způsobem naší klasifikace je vyjádření přípustky pomocí vedlejších vět uvozených determinačním souslovím. Věty se tak mohou podle Hendricha (2001, s. 652) vyskytovat v následujících dvou podobách:

- (a) *quelque* + substantivum + *que* + konjunktiv
- (b) *quel* + *que* + konjunktivní tvary *être*

Exemplum 9: **Quelle que soit** notre situation géographique ou **quelle que soit** notre situation économique, faisons avec nos moyens et travaillons à bout pour relever certains défis !

Čtvrtý způsob hovoří o vyjádření přípustky pomocí předložky nebo předložkového spojení. Do této skupiny lze zařadit kupř. *pour* + infinitiv, *malgré, loin de* + infinitiv, *sans* + infinitiv ad.

Exemplum 10: **Pour** être plus âgés, ils n'en sont pas toujours plus sages. (převzato z Hendrich, 2001, s. 653)

Exemplum 11: Le mouvement en avant paraît impossible **malgré** des tentatives répétées.

²⁴ Hendrichova mluvnice (2001, s. 651) tento způsob označuje jako knižní.

Exemplum 12: **Loin de** vouloir « comprendre » cet animal, les hommes se moquent de lui et vont jusqu'à le mettre en cage pour restreindre temporairement ses mouvements.

První uvedená vazba, *pour* + infinitiv, je v Hendrichově *Francouzské gramatice* uvedena jako varianta knižní. Autoři dále zmiňují, že často okuruje s korelátý (autoři tohoto pojmu ovšem neužívají) *moins a toujours*, jak ukazuje následující exemplum.

Exemplum 13: Est-on **moins** malade pour ignorer le nom de sa maladie ? (převzato z Hendrich, 2001, s. 653)

Posledním způsobem jsou další formy, které se konstrukčně pojí se jmennými tvary sloves²⁵. Vycházejíce z Hendrichovy mluvnice (2001, s. 653) uvádíme tři takové tvary²⁶, které se vyskytují nejčastěji: (5a) participiální vazby, (5b) *tout* + přechodník (fr. *gérondif*) a (5c) *avoir beau* + infinitiv²⁷. Morelová (1996, s. 72–74) navíc uvádí vazbu *pouvoir (bien)* (5d).

O participiálních vazbách (5a) jsme se zmínili již výše, jak řečeno, jedná se o jistý způsob elize, neboť odpadá sloveso v určítku. Tyto konstrukce jsou, alespoň dle *Francouzské mluvnice*, považovány za knižní. Naopak zcela běžnými jsou zbylé dvě (5b, 5c).

Exemplum 14: **Paru** il y a dix ans, cet ouvrage peut encore nous servir. (Hendrich, 2001, s. 653)

Exemplum 15: Peut-on lire **tout en écoutant** des chansons populaires ? (ibidem)

Exemplum 16: L'Europe **a beau avoir ouvert** ses portes, les frontières existent toujours pour les Français travaillant en Allemagne [...]

Pouvoir (bien) (5d) je tzv. implicitní subordinace (fr. *subordination implicite*), která je charakteristická absencí spojky²⁸. Pojí se s infinitivem, nemůže být negována a nepřipouští tázací užití. *Pouvoir* dále funguje mj. jako modální sloveso – „přípustkovost“ mu (v závislosti na kontextu) mnohdy dodává až příslovce *bien*.

Exemplum 17: Martin Hirsch **peut bien** expliquer sur France-Info que "1,5 milliard, cela permet de faire la réforme dans de bonnes conditions pour l'année prochaine", les opposants ne veulent rien savoir [...] (Araneum)

²⁵ Tyto konstrukce vykazují zpravidla identitu podmětů hlavní a vedlejší věty.

²⁶ Příklady v poznámkách pod čarou č. **Error! Bookmark not defined.–Error! Bookmark not defined..**

²⁷ V případě této vazby podměty být stejné nemusí, např. „*Il a beau répéter sa prière on ne l'écoute pas.*“ (Hendrich, 2001, s. 653)

²⁸ Hovoříme o tzv. asyndetickém připojení, resp. konkrétně o asyndetické subordinaci.

2.4.1 Konstrukce „avoir beau“

V předchozích několika kapitolách jsme se snažili ukázat, jak širokým tématem přípusťka je. Zabývali jsme se obecným významem přípusťky a vyjádřením koncesivního významu ve třech srovnávaných jazycích – francouzštině, němčině a češtině. Nyní přistoupíme k samotnému tématu práce, kterým je jedna konkrétní přípusťková konstrukce: s infinitivem se pojící *avoir beau*.

Ve *Francouzské mluvnici* (Hendrich, 2001, s. 653) je konstrukce *avoir beau* zařazena v kapitole „Příslovečné vedlejší věty přípusťkové“, a to jako jedna z „*dalších forem vyjádření přípusťky*“ (ibidem, s. 653). Je postavena na roveň následujícím třem formám: (1) participiálním vazbám, (2) *tout* + přechodník a (3) *pour* + infinitiv.

La concession en français (Morel, 1996, s. 72–74) nabízí pohled poměrně detailnější. Konstrukci *avoir beau* řadí do kapitoly *Les marqueurs lexicaux dans la concession logique*, bok po boku s obratem *pouvoir (bien)*. Jde také o implicitní subordinaci. *Avoir beau* se také pojí výhradně s infinitivem, rovněž nemůže být negované a použité v tázací větě. Na rozdíl od *pouvoir (bien)* se *avoir beau* nemůže užít v jiném než koncesivním významu.

Konstrukce *avoir beau* je kvalifikativního rázu. Kvalifikuje děj, který je vyjádřen jí následující infinitivní formou. Samotné *avoir beau* s infinitivem v jediné větě nemá význam přípusťky; koncesivního charakteru nabývá až připojením hlavní věty. Ze sémantického hlediska je pro obrat (oproti jiným sémanticky podobným konstrukcím) charakteristické zdůraznění kontrastu mezi dějem zamýšleným a dějem, který skutečně proběhl. Tuto sémantickou specifikaci lze dobře ukázat na příkladu, který uvádí Morelová (1996, s. 74):

„*Tu as beau te bassiner les yeux, je vois bien que tu as pleuré.*“

Morelové práce (idem) uvádí dva další způsoby užití: (1) zdůraznění nesouladu mezi dvěma entitami (podobné užití jako *bien que*), (2) vyjádření zobecňující hypotézy (podobné užití jako *même si*).

Le Bon Usage (Grevisse, 1993, s. 461n), referenční mluvnice belgické provenience, řadí konstrukci *avoir beau* ke slovesným spojením (fr. *locution verbale*)²⁹. Jedná se o spojení, ve kterém dané adjektivum (v našem případě přídavné jméno *beau*) figuruje jako

²⁹ Další podobná a obdobně fungující spojení, která Maurice Grevisse uvádí, jsou např. *avoir plus court de*, *avoir facile* atd.

předmětový atribut (fr. *attribut d'objet direct*)³⁰. Grevisse implicitně říká, že analyzovatelná jsou tato spojení pouze v diachronii, nikoli však při synchronním popisu jazyka. Mimo jiné *Le Bon Usage* „zavazuje“ uživatele jazyka *avoir beau* spojovat vždy s infinitivem. V tomto gramatickém výkladu je *avoir beau* pojednáno jako polopomocná (*semi-auxiliaire*) konstrukce vykazující koncesivní význam.

Další dostupné francouzsky psané mluvnice naši konstrukci jako svébytný gramatický fenomén vůbec nezmiňují (Riegel, 2009) nebo zmiňují pouze heslovitě (Wilmet, 2007), resp. přejímají z Grevissova *Le Bon Usage*.

Značně rozkolísané je uvádění *avoir beau* a jeho šíře i v českých mluvnicích francouzštiny. Např. *Francouzská mluvnice* (Hendrich, 2001) je uvádí (viz výše), *Vědecká mluvnice* Jana Šabršuly (1986) nikoli.

2.4.2 Možnosti a restrikce vazby „avoir beau“

V předchozím oddíle byla na základě několika prací představena (přípustková) konstrukce *avoir beau*. Nyní provedeme syntézu hlavních hypotéz, které byly výše vyřčeny, a pokusíme se je dokázat, popř. vyvrátit v synchronním korpusu Araneum³¹ (ČNK; 1,2·10⁹ pozic):

- (1) Vždy se váže s infinitivem³².
- (2) Nikdy není negována. (Rozuměj: Vždy je prostá negace.)
- (3) Nevyskytuje se v tázacích větách.

První hypotéza říká, že se *avoir beau* váže pouze s infinitivem³³. Pro ověření této domněnky předpokládejme, že existují i jiné verbální tvary, které se s *avoir beau* mohou

³⁰ S Grevissovou zavedenou terminologií souhlasíme. Mějme následující větu: „*Il a beau faire ses études.*“ Zároveň uvažujeme plnovýznamové sloveso *avoir*, které se pojí s akuzativem. Budeme-li vztahovat *beau* ke slovesu *faire*, půjde o doplnění přímého předmětu. Myslitelná interpretace by byla i taková, že by se *beau* vztahovalo k *avoir*, odpovídalo na otázku *Comment?* a šlo by tak o modální adverbiale.

³¹ Benko, V.: *Araneum Francogallicum Maius*, verze 15.03. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

³² Infinitiv (tj. neurčitek jednoduchý) v tomto případě nebudeme odlišovat od infinitní skupiny (viz výše).

³³ Během rešerší byl zjištěn speciální případ *avoir beau*, a sice vazba *avoir beau jeu de* + infinitiv. Do korpusu Araneum zadáváme tento dotaz, abychom se informovali o jejím užití: [lemma="avoir"] [word="beau"] [lemma="jeu"] [word="de"].

Výsledky jsou následující: Korpus na dotaz odpovídá 344 výskyty (i. p. m. 0,29). Spojení se při tolika výskytech objevuje v 50 různých formách, zastoupeny jsou jak slovesné časy syntetické, tak analytické.

pojit. Přesněji řečeno, uvažujeme všechny verbální formy kromě neurčitku. Zápis v jazyce CQL³⁴ tedy vypadá následovně:

```
[lemma="avoir"] [word="beau"] [tag="VER:.*" & tag!="VER:infi"]
```

Araneum na položený dotaz odpovídá 277 výsledky. Ty rozdělíme do tří skupin:

První skupinu, která jednoznačně převažuje (88,4 %), představují slovesa 1. třídy (tj. slovesa zakončená v neurčitku na -er). Pro ilustraci, jak může takový výsledek vypadat, přidáváme jeden příklad:

Exemplum 18: Il **a beau répété** que l'accord devra être "soutenu" par les élus PS, eux tiennent à garder leur liberté de vote. (Araneum)

Na tomto místě lze – i vzhledem k útržkovitému charakteru získaných informací – vznést domněnku, že se jedná o defektní pravopis vůči kodexům. To by mohla podpořit i fonetická skutečnost, že ve francouzštině mají pravidelná slovesa 1. třídy shodnou výslovnost infinitivu s výslovností tvaru minulého přičestí, např. *parler* [parle] – *parlé* [parle].

Nejčastěji se spojení vyskytuje v přítomnu (40,9 %), v 17,98 % případů též ve tvarech jednoduchého (prvního) budoucího času. Za zmínku stojí též skutečnost, že se *avoir beau jeu de* používá téměř výhradně ve tvarech 3. osob. Odhlédneme-li od několika nejednoznačných tvarů, lze s jistotou konstatovat, že se pouze v 10 případech (tj. v pouhých 2,9 %) jedná o tvary jiných osob než třetích.

Jelikož jde o vazbu s relativně velmi malou frekvencí – což nám dává dobrý důvod se domnívat, že není (alespoň pro nerodilé mluvčí francouzského jazyka) zcela běžná a srozumitelná – přidáváme rovněž sémantický popis. Internetový slovník „Larousse“ uvádí u slovníkového hesla „*jeu*“ spojení *avoir beau jeu*, jež opatřuje následujícím vysvětlením: „*être dans des circonstances favorables, en profiter pour triompher aisément*“³³.

České ekvivalenty *avoir beau jeu de* jsou na vyhledaném množství dat (12 výskytů) v česko-francouzském korpusu InterCorp jenom těžko zobecnitelné. Obecně platí, že existuje řada (především lexikálních) opisů, např. *není nic lehčího než* + Verb, *marně* + Verb, *nahrávat* + Dat, hravě jako příslovecné určení způsobu atd. Vícekrát se vyskytuje pouze spojení typu „*tobě se to řekne*“.

Němčina se v překladu od češtiny v mnohém neliší, i zde máme co do činění převážně s lexikálními opisy. Německý jazyk využívá modalizujících výrazů, např. *spielend* ve funkci příslovecného určení způsobu (srov. české *hravě*), modálních sloves, např. *können*.

Vazba *avoir beau jeu de* + Inf má, jak jsme ukázali, své syntaktické (i sémantické) pravidelnosti. Zároveň jsme okomentovali některé možnosti jejího překladu do češtiny a němčiny.

³⁴ Corpus Query Language; dotazovací jazyk užívaný v aplikacích ČNK. Pro více informací viz http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:dotazovaci_jazyk?redirect=1.

Druhou skupinu výskytů, již vyčleňujeme, reprezentují tvary, které mají na poslední dotazované pozici tvar *eu* (příčestí minulé slovesa *avoir*). Tyto výsledky tvoří 9,75 % všech výskytů. Pro přehlednost přidáváme schematické znázornění těchto výskytů:

n – 1	n	n + 1	n + 2 + k³⁵
[lemma="avoir"]	beau	eu	infinitiv

Tabulka 4

Zde se lze domnívat, že se jedná o tvary *passé composé* (např. *J'ai eu beau essayer...*) nebo jiných analytických minulých časů, ovšem s pozměněným slovosledem.

Exemplum 19: *J'ai beau eu chercher* sur Google, je n'en ai pas trouvé de claire.

Poslední skupina výskytů je velmi malá, tvoří ji 1,85 % všech výskytů. Jde o ostatní slovesa na poslední vyhledávané pozici (např. *mettre, réfléchir*).

Exemplum 20: Vous **avez beau réfléchi** mais aucune idée originale ne semble jaillir de votre tête et c'est à se demander comment seront les fêtes cette année ? (Araneum)

Obecně ke zde uvedeným výsledkům poznamenejme, že všechny texty, nad nimiž byly popisované výsledky nalezeny, pocházejí z internetových diskusí, blogů atd. Vzhledem ke dvěma směrodatným faktorům – původu textů a počtu výskytů – se domníváme, že se jedná o okazionální defektní způsob zápisu, jak naznačeno výše.

Druhá hypotéza nám říká, že se *avoir beau* nevyskytuje v záporu. Morelová (1996, s. 72) preskriptivně uvádí, že „[konstrukce *avoir beau a pouvoir (bien)*] *Ils ne peuvent en aucun cas être encadrés par la négation.*“ Pro ověření této hypotézy uvažujeme frázi, ve které se negované *avoir beau* vyskytuje:

Hendrich (2001, s. 470) o negaci ve francouzštině píše: „*Záporka ne u jednoduchých slovesných tvarů se klade před sloveso, popř. předmětné zájmeno či zájmenné příslovce; pas za sloveso.*“ My pro naše potřeby nebudeme předmětná zájmena ani zájmenná příslovce uvažovat, proto bude záporka *ne* stát hypoteticky přímo před slovesem *avoir*. Dílčí přepis do CQL vypadá následujícím způsobem: [lemma="ne"][lemma="avoir"]. Adjektivum *beau* nebudeme připojovat ke slovesu *avoir* bezprostředně; na základě výsledků rešerše nenegovaného *avoir beau* totiž víme, že se ve vznikajícím „rámcí“ může vyskytnout přísudková část *eu*, tedy tvar minulého příčestí užívaný při tvoření složených minulých časů. To na základě předpisu [lemma="avoir"]{2,2}[word="beau"] dokazujeme.

³⁵ $k \in \mathbb{N}_0$

Výskytů je 624 (i. p. m. = 0,52), v ≈ 1 % se na diskutované pozici vyskytuje jiný (verbální) tvar. Přítomnost takových složených verbálních forem ilustrujeme na dvou počítačem náhodně vybraných dokladech: „Google a eu beau *par la suite avoir pris* [...]“, „[...] *on a eu beau scruter, rien à se mettre sous la dent* [...]“. Nebude-li adjektivum *beau* následovat sloveso bezprostředně, bude formule vypadat takto: [lemma="ne"] [lemma="avoir"] {1, 2} [word="beau"]. Výskytů dostáváme po zadání do korpusu 40. Na frekvenční seznam tvarů se promítají následujícím způsobem:

1	n'a beau	19
2	n'a beau	11
3	n'avait beau	4
4	n'avaient beau	2
5	n'ont beau	1
6	n'avait beau	1
7	n'ai beau	1
8	n'ai beau	1

Tabulka 5

Všechny výskyty obsahují *ne* – na základě kvalitativního zkoumání zjistíme, jakou konkrétní funkci tato částice má.

Čtyřicet výskytů jsme podle druhé části příslušného diskontinuálního morfému roztřídili do čtyř skupin:

Tvar	Počet	Příklad
(i) <i>ne ... que</i> ³⁶	20	<i>La soirée, n'avait beau faire que commencer, le repas risquait d'être long.</i>
(ii) <i>ne ... pas</i>	9	<i>Parce que oui, je n'ai beau pas être vieille, j'ai l'impression d'avoir vécu ce genre d'enfance moi aussi.</i>
(iii) samostatné <i>ne</i>	9	<i>Numéros, rues, avenues, on n'a beau être allés à l'université, on ne connaît pas.</i>

³⁶ Tvary (i) a (iii) za negaci nepovažujeme, uvádíme je však z důvodu relativně vysoké frekvence a snahy o úplnost popisu výsledků.

(iv) <i>ne ... rien</i>	2	<i>Les habitants n'avaient beau rien demander à son propos, cela ne voulait pas dire qu'ils ne se posaient aucune question.</i>
-------------------------	---	---

Tabulka 6

První typ (i) představuje 50 % všech výsledků. Byť jich není mnoho, lze vznést hypotézu, že jejich formy vykazují jisté pravidelnosti – a sice pravidelnosti dvojího druhu:

(a) pravidelnosti sémantické: restrikce³⁷

(b) pravidelnosti syntaktické:

*n'avoir beau (ne)*³⁸ + Inf + *que* + jmenné syntagma / verbum finitum.

Typická syntaktická struktura pro případ (ii) vypadá následovně:

*n'avoir beau + pas*³⁹ + Inf.

Záporka *pas* zde stojí bezprostředně před plnovýznamovým slovesem (viz příklad i syntaktický vzorec), tzn. sémanticky negováno je spíše sloveso plnovýznamové, syntakticky je však negováno verbum finitum⁴⁰, tedy polopomocné sloveso *avoir*.

Ve třetím případě (iii), který jsme z textového hlediska nazvali „samostatné *ne*“, se vyskytuje částice *ne*, kterou z tradičních mluvníc francouzštiny známe jako *ne explétif*⁴¹,

³⁷ Tímto poukazujeme na charakteristický význam diskontinuitního morfému *ne – que*. Dobře jej ilustruje následující příklad: „*Il n'y a que la guerre.*“ („*Je tu jen válka.*“, InterCorp). Ona „restrikce“ spočívá ve skutečnosti, že je dána množina možností, z níž vybereme jen některé, které jsou pro konkrétní případ pravdivé. Na příkladu: zřejmě existuje mnoho možností, které mohou nastat, nicméně na rovině jazykové nabývá pozitivní pravdivostní hodnoty pouze hodnota „válka“.

³⁸ *Ne* se zpravidla na této pozici nevyskytuje, nicméně – soudě dle několika dokladů – je její užití možné: [...] *la version 15.3 de Sybase IQ n'a beau n'être qu'une mise à jour intermédiaire* [...]. Ve větě se tak vyskytuje lichý počet záporů, což je pro francouzštinu – alespoň v dané konstelaci – atypické. Tuto větu by bylo možné přiřadit k typu (iii), resp. vytvořit pátou (v) kategorii, která by byla podskupinou (i) a (iii).

³⁹ *Ne* není opět před *pas* časté, vyskytuje se pouze jednou. Negované *avoir beau* je doprovázeno záporným infinitivním tvarem: *Déjà, il n'a beau ne pas le montrer, il s'attache vite.*

⁴⁰ Opomineme-li případ obsahující *ne pas* + Inf.

⁴¹ Česká gramatikografie francouzského jazyka hovoří o „expletivním záporu *ne*“ (Šabršula, 1986, s. 117n) nebo o „výplňkovém *ne*“, což je termín dnes častější (Hendrich, 2001, s. 480n; Taišlová, 2002, s. 214)

popř. *ne pléonastique*. *Ne* je v tomto případě „prázdným signifikantem“, jak uvádí Šabršula (1986, s. 117). Z toho vyplývá, že ve větě, resp. dané verbální frázi nemůžeme hledat záporný význam jako takový. Záporku je zde spíše vnímat jako sémanticky invalidní element, který vykazuje stylistický potenciál.

Poslední variantu (iv) uvádíme pouze pro úplnost, vzhledem k jejím dvěma výskytům od ní bude při této deskripci odhlédneme. Varianta má sémanticky, morfosyntakticky i etymologicky blízko ke tvaru (ii) *ne ... pas*, pod který by ji bylo možné zařadit.

Shrme-li poznatky získané o druhé hypotéze, zjišťujeme, že v případech (i) a (iii) vlastně nejde o negaci sémantickou, nýbrž pouze „textovou“, formální. Zbylé dva příklady sice negující význam vykazují, velice omezený počet dokladů však zamezuje jakékoli generalizaci.

Poté, co jsme prozkoumali první dvě výše vznesené hypotézy, zbývá věnovat se poslední z nich. Ta zní: „Konstrukce *avoir beau* se nevyskytuje v tázacích větách.“

V zájmu jednoduchosti budeme považovat za tázací větu větu takovou, která je zakončena tázacím interpunkčním znaménkem, tedy otazníkem⁴². Tento trivializující předpoklad nám generuje následující předpis: [lemma="avoir"] [word="beau"] [] {0,10⁴³} [word="\?"] </s>. Tím dosahujeme těsného spojení textových slov *avoir* a *beau* a tudíž poměrně výrazně vyšší šance na nalezení konstrukce *avoir beau* v tázacím užití.

Výsledků je celkem 20 a pouhé tři z nich jsou pro nás postradatelné. V 85 % tak dostáváme věty, které přípustkovou konstrukci opravdu obsahují. Těchto 17 výsledků nyní podrobíme kvalitativnímu výzkumu, abychom zjistili, je-li naše konstrukce myslitelná v tázacím užití.

Ve 14 okurencích ze zbylých 17 nenacházíme to, co hledáme. Jde o věty, jejichž výskyt je patrně následkem nutné chybovosti taggeru. V těchto 14 případech se otazník jako

⁴² Tato interpretace tázací věty je velice obhroublá. Bereme na vědomí, že tázací věta může nabývat různých podob (pro potřeby korpusového výzkumu se jako jediná relevantní podoba jeví aspekt textuální). Navíc zastáváme stanovisko, že rozlišení jednotlivých typů vět je mnohdy velice náročné, ba nemožné. Např. větu „Řekni mi, kdy přijdeš zítra domů.“ lze interpretovat jako oznamovací (tečka na konci věty – jasný důkaz toho, jak je takové dělení nepřesné), rozkazovací (podle způsobu slovesa v hlavní větě) nebo dokonce tázací (z hlediska funkčně-pragmatického; lze tvrdit, že konstantní význam (propozice) vět (klauzí) [a] „Řekni mi, kdy přijdeš zítra domů.“ a [b] „Kdy přijdeš zítra domů?“ je tentýž).

⁴³ Vzdálenost až deseti pozic je stanovena „náhodně“.

indikátor tázacího významu zpravidla nevztahuje k větě obsahující *avoir beau*, nýbrž k větě jiné. To ilustruje tento příklad:

Exemplum 21: Vous avez beau railler, allez ! Qui croyez-vous tromper ?

Zbývají nám tak pouze tři doklady, které zde všechny uvedeme. Necháme na čtenáři, aby si sám udělal představu o výpovědní hodnotě těchto okazionálních výskytů:

Exemplum 22: [...] Le business-plan parisien **a beau recommander** la présence de Beckham sur le pelouse ?⁴⁴

Exemplum 23: Un rapport quelconque avec **a beau mentir** qui vient de loin et il a beau dire et beau faire ?

Exemplum 24: Il **a beau réfléchir**, fièvre, une envie étrange avec Kei ?

Tímto máme všechny hypotézy prozkoumané a výsledky ve stručnosti shrneme. Předpoklady byly následující:

(1) Vždy se váže s infinitivem.

Bylo zjištěno, že tato hypotéza platí – v korpusu sice najdeme nemálo dokladů ukazujících pravý opak, nicméně jde s velkou pravděpodobností o defektní zápis způsobený fonetickou identitou infinitivních a participiálních tvarů.

(2) Nikdy není negována.

Tento předpoklad byl rovněž potvrzen; najdou se však i věty, ve kterých tomu tak není. Nejčastěji se vyskytující forma negace je restriktivní *ne ... que*.

(3) Nevyskytuje se v tázacích větách.

Tato hypotéza se potvrdila bez výjimky.

3 Metodologie

V této části bakalářské práce stručně představíme paralelní korpus InterCorp (kapitola 3.1), ve kterém provedeme veškeré analýzy přítomné v následujícím oddílu (odd. 4). Zároveň budou specifikována díla, která jsou v InterCorpu k dispozici a nad nimiž budeme veškeré operace provádět (kapitola 3.2).

⁴⁴ Toto exemplum se vymyká výše uvedenému tvrzení, že přípustkového významu *avoir beau* nabývá teprve koexistencí věty hlavní a vedlejší.

3.1 InterCorp

Synchronní korpus InterCorp je výstupem projektu probíhajícího na Ústavu Českého národního korpusu při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Cílem projektu je sestavit co největší paralelní soubor textů – a to jak do šířky (počet jazyků), tak do hloubky (velikosti dílčích korpusů, resp. počet tokenů).

Přístup do korpusu je bezplatný, po registraci administrátoři umožňují uživatelům přístup k pokročilejším funkcím. Český národní korpus (ČNK) užívá vyhledávací rozhraní KonText, které badatelům skýtá širokou paletu možností – od jednodušších typů dotazů (v tomto případě volíme v nabídce „Typ dotazu“ volbu „Základní“, „Lemma“ aj.) až po komplexnější a komplikovanější předpisy, které jsou bezpochyby užívány především korpusovými lingvisty. Ve druhém jmenovaném případě bychom zmínili dotazovací jazyk CQL, který ČNK (konkrétně nástroj KonText) používá a za jehož pomoci se zmíněné složitější předpisy konstruují.

Jak zmíněno výše, InterCorp se snaží obsáhnout co největší počet jazyků. Současná verze (tj. InterCorp 11) zveřejněná roku 2018 čítá 39 cizích jazyků a obsahuje $1,5084 \cdot 10^9$ textových slov⁴⁵. Pro naše účely jsou vedle českých textů relevantní texty francouzské ($9,6 \cdot 10^7$ tokenů) a německé ($84,7 \cdot 10^7$ tokenů)⁴⁶.

Paralelní korpus InterCorp jsme zvolili především z důvodu povahy bádání: jde o kontrastivní analýzu konkrétního jazykového fenoménu, resp. o hledání překladových ekvivalentů jediné koncesivní konstrukce v českém a německém jazyce. Nespornou výhodou je snadná dostupnost korpusu, jeho potenciální velikost a relativně velké množství možností vyhledávání. Nevýhodou počínání, které jsme si přivlastnili, zdá se být značné kvantitativní omezení korpusu, tj. vytvoření subkorpusu (viz níže). Další „nevýhoda“ takového bádání plyne z obecné povahy jazykového korpusu – korpus je obrazem saussurovského „parole“, nikoli abstraktním „langue“; proto při „rekonstrukci“ abstraktního „langue“ musíme překonávat některé překážky (defekty), které jsou téměř nutnou součástí „parole“.

Po několika málo slovech o ČNK a InterCorpu přistupujeme v následující kapitole ke specifikaci subkorpusu, tj. množiny textů, nad nimiž budeme veškeré operace provádět.

⁴⁵ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp> [online] (dne 21. prosince 2018)

⁴⁶ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:verze11> [online] (dne 21. prosince 2018)

3.2 Definice subkorpusu

Cílem této práce je kontrastivní popis konstrukce *avoir beau* v třech jazycích – této premise musíme podřídít i volbu vhodného subkorpusu. Výchozím jazykem je francouzština, tzn. právě k francouzské části InterCorpu budeme zarovnávat další texty. Půjde nám o ekvivalenty této konstrukce v českém a německém jazyce (tj. nutně překladech francouzských textů) – proto z francouzské části korpusu vyloučíme překlady a budeme se nadále věnovat pouze textům originálním.

Shrme-li výše řečené, dostaneme dvě následující podmínky: (1) originální francouzsky psané texty, k nimž v InterCorpu (2) existuje německá i česká paralelní varianta.

Vlastní subkorpus, který splňuje uvedené podmínky, má velikost 1485683 tokenů. Uvážíme-li, že celý francouzsky psaný InterCorp má velikost $9,6 \cdot 10^7$ tokenů, je zřejmé, že jsme jej velmi významně redukovali. Velikost našeho subkorpusu tak představuje pouhých 1,55 % InterCorpu.

Společně s počtem textových slov se redukoval i počet zdrojů. Toto číslo se dále sníží o texty, v nichž se nevyskytuje konstrukce *avoir beau*. Reálně tak budeme pracovat s následujícími texty:

Dokument ID	Frekvence ⁴⁷	i. p. m.	Autor: <i>název dokumentu</i> ; rok vydání
Celine-Cesta_do_hlubi	40	203.99	Céline, Louis Ferdinand: <i>Voyage au bout de la nuit</i> ; 1932

⁴⁷ Vztahuje se ke konstrukci *avoir beau*, resp. k výsledkům dotazu `[lemma="avoir"] [] {0,1} [word="beau"]`.

Proust-Swann	15	78.7	Proust, Marcel: <i>A la recherche du temps perdu (Du côté de chez Swann)</i> ; 1913
Foucault-Slova_a_veci	16	85.25	Foucault, Michel: <i>Les mots et les choses</i> ; 1966
Beigbeder-99Franku	5	73.93	Beigbeder, Frédéric: <i>99 francs</i> ; 2000
_EUROPARL	2	20	Robert Navarro: přepisy diskusí Evropského parlamentu; 2007
Assouline-Zakaznice	1	20.13	Assouline, Pierre: <i>La cliente</i> ; 1998
Σ	79		

Tabulka 7

4 Empirická část

4.1 *Avoir beau* ve francouzštině, češtině a němčině

Začneme analýzou konstrukce *avoir beau* v trojjazyčném paralelním korpusu. Volíme francouzskou, českou a německou ($F \wedge \check{C} \wedge N$), kde jsou východiskem francouzsky psané originální texty (viz kapitolu 3.2). Do korpusového manažeru zadáme následující dotaz v CQL: `[lemma="avoir"][]{0,1}[word="beau"]`.

Poznámka: Tento předpis počítající s potencionální „mezipozicí“ je zvolen záměrně. Při podpůrných rešerších bylo zjištěno, že se právě na této mezipozici může vyskytovat např. *alors*, *donc*.⁴⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že budou veškeré výskyty manuálně protříděny, což nechá předejít duplikacím, volíme předpis „širší“.

Korpus nabízí celkem 79 výskytů⁴⁹ (57,89 i. p. m.; vztaženo k výše definovanému subkorpusu). Než přistoupíme k rozboru jednotlivých výsledků, podíváme se na „vedlejší“ výsledky vyhledávání – tzv. metainformace. Výsledků máme k dispozici sice

⁴⁸ Pro složené časy je irrelevantní, zvolíme-li tento obecnější předpis, nebo jeho „zúžený“ protějšek `[lemma="avoir"] [word="beau"]`.

⁴⁹ V propočtech neuvažujeme irrelevantní výskyty. Jmenovitě jde o jednu okurenci: [...] *on prend une fille qui a un beau cul et on lui incruste le visage d'une autre* [...]

relativně velmi málo, nicméně se dozvíme, v jakých konkrétních textech se zkoumaná konstrukce v subkorpusu vyskytuje atd.

Nejprve zmiňme, odkud pochází jednotlivé doklady. V kapitole 3.2 jsme uvedli konkrétní texty, nad nimiž budeme veškerá vyhledávání provádět. Nyní každému textu přiřadíme absolutní i relativní (percentuálně vyjádřenou) frekvenci⁵⁰.

Dokument	Autor	Počet výskyťů	% z celkového počtu výskyťů	i. p. m.
Voyage au but de la nuit	Louis Ferdinand Céline	40	50,6	204
A la recherche de temps perdu (Du côté de chez Swann)	Marcel Proust	15	19	78,7
Les mots et les choses	Michel Foucault	16	20,3	85,3
99 francs	Frédéric Beigbeder	5	6,33	73,9
European Parliament	Robert Navarro	2	2,53	30
La cliente	Pierre Assouline	1	1,27	20,1
Celkem:	6 zdrojů	79	100,03 \doteq 100 %	–

Tabulka 8

Navzdory poměrně nízkému počtu výskyťů se podíváme na zastoupení *avoir beau* v jednotlivých typech textů:

Typ textu	Počet výskyťů	% z celkového počtu výskyťů
Fiction	62	78,5
Non-fiction	15 ⁵¹	19

⁵⁰ „Počet výskyťů“, jehož oborem hodnot je množina přirozených čísel (tj. bez nuly), nezaokrouhlujeme. Zbylé číselné hodnoty budou zaokrouhleny na tři platné cifry.

⁵¹ Odpovídá výhradně dílu Michela Foucaulta.

Transkripce diskuzí	2	2,38
Celkem:	79	99,88 \pm 100 %

Tabulka 9

4.1.1 Morfosyntaktický popis konstrukce „avoir beau“

Za účelem demonstrace (alespoň některých) morfosyntaktických vlastností přikládáme následující tabulku. Jsou v ní uvedeny veškeré formy zastoupené ve zpracovávaných výstupech (vše je vztaženo k jejich slovesným časům; konkrétní formy [tj. osoba, číslo ad.] nerozlišujeme).

Slovesný čas	Počet výskytů	% z celkového počtu výskytů
Prézens	38	48,1
Imperfektum	29	36,7
Složené perfektum	6	7,6
Kondicionál ⁵²	4	5,06
Plusquamperfektum	1	1,27
Jednoduché perfektum	1	1,27
Celkem:	79	100 %

Tabulka 10

Poté, co jsme roztrídili výskyty slovesa *avoir* podle gramatické kategorie času, zaměřujeme svou pozornost na pozici infinitivu. Nejprve můžeme konstatovat, že se konstrukce *avoir beau* vyskytuje (dle našeho očekávání založeného na poznatcích z teoretického úseku, kapitola 2.4.1) v našich datech nejčastěji v těsném spojení s neurčitkem. Obecně lze znázornit tvrzení následovně: Mějme libovolnou větu, v níž se alespoň jednou vyskytuje konstrukce *avoir beau*. Při každém výskytu konstrukce platí, že adverbium *beau* označíme jako textové slovo o hodnotě *n*, která se rovná číselnému vyjádření pořadí slova ve větě a je tudíž přirozeným číslem. Prvnímu textovému slovu

⁵² Kondicionál budeme – po vzoru některých (nejen) francouzských mluvnic – považovat za slovesný čas.

ve větě přiřazujeme hodnotu 1, druhému 2 atd. Další pozice ve větě již od n snadno odvodíme, na jednotlivá místa pak dosazujeme konkrétní větné členy⁵³, resp. textová slova.

Textová pozice				
(n - 1)	n	(n + 1)	(n + 2)	(n + 3)
<i>avoir</i> (flex.)	<i>beau</i>	(i) inf. prés. [70 %]	různé větné členy	
		(ii) zájmeno (osobní, zvrtné) [27,1 %]	inf. prés.	další větné členy
		(iii) <i>ne</i> [2,68 %]	<i>pas</i>	inf. prés.

Tabulka 11

Ad (i): Jelikož na $(n + 1)$. pozici stojí sloveso v neurčitku, vyskytují se na pozicích $(n + 2 + k)$, kde $k \in \mathbb{N}_0$) zpravidla valenční doplnění slovesa. Tak tomu je např. u slovesa *essayer*:

Exemplum 25: *J'avais beau essayer de le calmer [...]*

Ad (ii): Na $(n + 1)$. pozici se vyskytují zájmena, jak ukazují následující dvě exempla:

Exemplum 26: *J'ai beau lui envoyer des rappels et des rappels !*

Exemplum 27: *J'avais beau me démener, tout était vain.*

V jednom kontextu se na diskutované pozici vyskytuje i zájmenné příslovce *y*, jak ukazuje příkladová věta níže:

Exemplum 28: *J'ai beau y dire et y redire...*

Ad (iii): Exemplum 29: *Celles-ci ont beau ne pas posséder les critères formels d'une connaissance scientifique [...]*

Za syntaktickou anomálii by bylo patrně možné označit následující větu: „*J'avais beau dans mon coin, pour ne pas les déranger, me gaver sans les interrompre, de choux à la crème et de tartes [...]*“ (Céline, *Voyage au but de la nuit*). Konstrukce *avoir beau* je v textu bezprostředně následována příslovečným určením, parentézí, zvrtným zájmenem (cf. výše, případ (ii)), teprve poté přichází sloveso v neurčitku. Měli-li bychom danou jednotlivost přiřadit k některému z výše uvedených případů, přiklonili bychom se k číslu (ii), k němuž má patrně nejbližší přítomnost zvrtného zájmena *me*.

⁵³ Označení „větné členy“ zde neplatí bezvýtku; např. v případě (ii) je na pozici $(n + 2)$ předložka *de*, která není větným členem atd. Proto zobecnujeme na termín „textová slova“, který platí bez výjimek.

4.1.2 Vyjádření *avoir beau* v češtině a němčině

V této části práce budeme pracovat se stejnými daty a za stejných podmínek jako v předešlém úseku.

Cílem tohoto oddílu je popsat nejběžnější překladové ekvivalenty konstrukce *avoir beau* v češtině a němčině a obecně ukázat, jak se jazyky typologicky různé k této struktuře staví a jak ji vyjadřují, resp. k jakým syntaktickým, případně sémantickým posuvům dochází. Ústřední hypotézou, ze které vycházíme – a kterou alespoň implicitně dokážeme, nebo vyvrátíme –, je, že čeština ani němčina podobnou systémově ustálenou gramatickou konstrukcí nedisponují.

V české části InterCorpu nacházíme celkem 18 překladových možností. Ty v následující tabulce setřídíme na základě lexikálních, popř. sémantických či syntaktických podobností do větších skupin:

Skupina	Číslo	Obecná forma	Počet	Počet %	Příkladová věta
A	1	marně (adv.), marné (adj.)	37	46,4 %	<i>Marně jsem na ni volal; byla už daleko.</i>
	2	darmo	2	2,38 %	<i>Darmo mluvit, život má přece jen něco dobrého, milý Amadee!</i>
	3	nadarmo	2	2,38 %	<i>Paní Loiseauová nadarmo pěstovala na okně fuchsie [...]</i>
	4	zbytečně	1	1,2 %	<i>Nenamáhejte se zbytečně, na mě si nepřijdete...</i>
B	5	moci + Inf ⁵⁴	9	11,9 %	<i>Můžeme nakrásně⁵⁵ říkat to, co vidíme, ale to, co vidíme, nespočívá nikdy vtom, co říkáme.</i>
	6	moci + být + Adj s předponou „sebe-“	2	2,38 %	<i>Bytosti, které zde přebývají, mohou být sebezpočetnější, nikdy však nebudou nespočetné.</i>
	7	nepomáhat + Inf	7	9,52 %	<i>Avšak nepomáhalo mi vědět, že nejsem v obydlích [...]</i>

⁵⁴ Regované větné členy, které jsou uvedené ve zobecňující formuli, značíme podtržítkem.

⁵⁵ Tomuto lexému přisuzujeme pouze gradační význam, věta by mohla snadno existovat i bez něj. Proto jej neuvádíme v „lexikální“ části A jako samostatný výrazový prostředek.

	8	nedat se + Inf	1	1,2 %	„Ale já chci poznat Američany!“ <i>nedal jsem se přesvědčit.</i>
	9	snažit se + Inf	1	1,2 %	<i>Snažil jsem se upozorňovat na sebe co nejvíce a schvalovat všechno, co dělala [...]</i>
C	10	at' (si) + Verb	7	9,52 %	<i>At' jsem dělal, co dělal, at' jsem věděl, co chtěl ... nemohl jsem tam s tetou zůstat.</i>
	11	přestože + Verb	1	1,2 %	„To je možný,“ odpověděl klidně, „ale ty, přestože jseš doktor a vzdělaný a kdovíco všechno, nerozumíš z mé povahy ničemu...“
	12	sice + Verb	5	5,95 %	<i>Tyto útvary sice nemusí mít formální kritéria vědeckého poznání, přesto však náleží do oblasti vědění.</i>
	13	však + Verb	1	1,2 %	<i>Hromadění textů je však dost nesmyslné, když pozorování jsou stále stejná [...]</i>
D	14	být houby platný ⁵⁶ (+ VV podmětná)	1	1,2 %	<i>I dybych v tom svém kvartýře měl náhodou ženskou, houby by to bylo platný, dybych její stehna ukazoval na prvního kvartýrskému; neslehl by mi za to ani brdlo...</i>
	15	nic neplatit (+ VV podmětná)	1	1,2 %	<i>Že byla pokládána za potrhlou ženskou, to tady nic neplatilo; tím se vždycky všechno vysvětlit nedá.</i>
E	16	říkej si, co chceš	1	1,2 %	<i>Říkej si, co chceš...</i>
Σ			79	1,0003	

Tabulka 12

Nyní zobecníme výše uvedené: *avoir beau* v češtině vyjadřujeme čtyřmi různými způsoby. Prvním způsobem (A) je vyjádření lexikální, a to za pomoci lexémů vyjadřujících marnost, zbytečnost určitého děje. Jedná se o procentuálně nejzastoupenější skupinu (51,1 %). Zdaleka převažuje vyjádření s *marně* (1). A propos, tento výsledek bylo

⁵⁶ Sice máme jediný doklad, nicméně lze se domnívat, že (jak dokazuje i tento výskyt) jde o spojení poplatné obecné češtině.

možné vzhledem k lexikografickým dílům české provenience předpokládat – ve slovnících⁵⁷ i gramatikách (např. Taišlová, 2002) se právě s tímto překladem setkáváme nejčastěji. Skupina B je zastoupena 26,8 %. Skupina C pak 16,4 %. Tyto dvě skupiny jsou si navzájem velice podobné – obě regují sloveso. Skupinu B vyčleňujeme na základě toho, že otevírá valenční pozici pouze pro tvary infinitivu. Uskupení C se pojí s finitními tvary, jde o různé slovní druhy. Skupiny D a E jsou tvořeny výhradně okazionálními spojeními, které uvádíme v zájmu širší překladových ekvivalentů, více se jimi zabývat nebudeme.

Prozkoumavše možnosti překladu v českém jazyce, přejdeme k analýze překladů *avoir beau* do němčiny. Podobně, jako tomu bylo výše, sestavíme i zde tabulku, ve které veškeré výsledky přehledně setřídíme:

Skupina	Číslo	Obecná forma	Počet	Počet %	Příkladová věta
A	1	<i>vergeblich</i>	9	11,9 %	<i>Vergeblich</i> versuchte ich zu erklären, daß ich niemandem Böses und nur überprüfen wolle, ob Désiré Simon wirklich denunziert worden war.
	2	<i>egal</i> (typicky s <i>wie</i> , <i>was</i> nebo <i>ob</i>)	5	5,95 %	<i>Egal, was ich tat, egal, was ich wusste, es half alles nichts...</i>
	3	<i>zwar</i>	6	7,14 %	<i>Ein Architekt hatte sie zwar beruhigt, aber sobald man bei ihnen war, kam man sich vor wie auf einem Schiff in bedrohlich schwerer See.</i>
	4	<i>trotz</i> (Prep)	2	2,36 %	<i>Trotz all unserer Vorsichtsmaßnahmen hatten die Nachbarn im Viertel angefangen zu tratschen, ins Blaue hinein.</i>
	5	<i>obwohl</i>	2	2,36 %	<i>Kurz, sie versuchte, uns in unserer Selbstachtung zu treffen, und immer so weiter, und obwohl ich mich bemühte, ganz still auf meinem Klappsitz zu bleiben [...]</i>

⁵⁷ Např. oblíbený online slovník (Seznam.cz) uvádí doslova: „avoir beau faire qqch marně dělat co“, což jde ruku v ruce s výsledky našeho výzkumu. Zdroj: <https://slovník.seznam.cz/cz-fr/?q=avoir> (dne 27. ledna 2019)

	6	<i>auch wenn / wenn auch</i>	5	5,95 %	<i>Auch wenn diese keine formalen Kriterien einer wissenschaftlichen Erkenntnis besitzen, gehören sie dennoch zum positiven Gebiet des Wissens.</i>
	7	<i>(nicht) umsonst (sein)</i>	2	2,36 %	<i>Infolgedessen <u>sind</u> die Buchstaben <u>nicht umsonst</u> Repräsentationen der Vorstellungen (idees), sie verbinden sich nämlich untereinander wie die Vorstellungen, [...]</i>
B	8	<i>können⁵⁸</i>	24	29,8 %	<i>Dadurch kann die Entfernung des Mikrokosmos zum Makrokosmos noch so immens sein, sie ist nicht unendlich.</i>
	9	<i>mögen⁵⁹</i>	11	14,3 %	<i>Die Wesen, die darin ihren Aufenthalt haben, mögen noch so zahlreich <u>sein</u>, es gelänge schließlich doch, sie zu zählen.</i>
	10	<i>wollen</i>	2	2,36 %	<i>Ich wollte sie zurückrufen, aber sie war schon weit weg.</i>
C	11	Verb (Préz/Pret, Ind)	7	9,52 %	<i>Ich schaute wie unbeteiligt <u>zu</u>, <u>solange es ging</u>, aber ich hatte solchen Hunger, dass ich schließlich doch zu einer Stelle ging, wo es nach Essen roch.⁶⁰</i>
	12	Verb (Imperativ)	1	1,2 %	<i>Dreht euch ruhig <u>um</u>, ihr schautet nicht auf zweitausend Jahre hinter euch, nur auf einen blöden Holländer.</i>

⁵⁸ Kookuruje typicky se slovesem *wollen*. Např. „*Ah, man **kann** sagen, was man will, das Leben hat doch seine guten Seiten, mein lieber Amédée!*“ Tento způsob vyjádření je v korpusu relativně častý. Jedná se o ukázkový příklad vyjádření přípustky vedlejší větou.

K tomu ještě poznamenejme, že paleta forem, ve kterých se modální sloveso *können* v nalezených výskytech objevuje, je poměrně velice pestrá. Objevit se tak může nejčastěji v přítomném či přeteritním tvaru indikativu, mnohdy také ve způsobu spojovacím.

⁵⁹ Nejčastějšími kolokáty jsou kupř. *zwar, auch, noch, auch noch, sogar, ruhig, aber* atd. *Mögen* tvoří (jako ostatní způsobová slovesa v němčině) tzv. větný rámec (něm. *Satzrahmen*), tj. zpravidla je (z lineárního hlediska) ke konci věty přitomen neurčitek.

⁶⁰ Roli při vyjádření přípustky jistě hraje podtržená vedlejší věta, nicméně v tomto případě nás zajímá spíše tvar slovesa samotného.

D	13	<i>aber so + Adj/Adv + auch</i>	2	2,36 %	<i>Aber so gründlich wir auch unsere Taschen durchwühlten, es reichte nicht mehr, damit er sie sich genehmigen und noch ein Trinkgeld ausgeben konnte.</i>
	14	Věty typu „ <i>Es half nichts, dass...</i> “	2	2,36 %	<i>Es half nichts, dass ich ihnen sagte, ich hätte Freunde dort, die auf mich warteten.</i>
Σ			79	0,9992	

Tabulka 13

Výsledků je i v této části paralelně 79. Podobně jako v předchozím srovnání i zde dělíme výsledky do pěti skupin označených velkými písmeny. První skupina (A) je vymezená na základě slovnědruhového porovnání. Jde především o příslovce, spojky a předložky. Skupina B je v porovnání s předchozím uskupením definována zcela jednoznačně – jde o modální slovesa vyskytnuvší se ve výsledcích vyhledávání. To, že se způsobová slovesa v němčině nejčastěji pojí se tvary infinitivu I⁶¹ (něm. *Infinitiv Präsens, Infinitiv I*), pokládáme za zřejmé, a proto na daný jev v syntaktických vzorcích explicitně neupozorňujeme. Skupinu třetí (C) tvoří *de facto* libovolná⁶² slovesa v indikovaných slovesných způsobech. Skupina D obsahuje fráze, které se vyskytly s absolutní frekvencí vyšší než jedna ($f_{ABS} > 1$). Vzhledem k počtu výskytů by bylo odvážné tvrdit, že se jedná o spojení ustálená, nicméně i tuto možnost je nutno zvážit.

Na předchozích několika stranách jsme dopodrobna analyzovali a abstrahovali možnosti vyjádření přípustkové konstrukce *avoir beau* v češtině a němčině. Byť pracujeme s jazyky, které spolu mají etymologicky málo společného⁶³, nicméně sdílí stejný kontinent a podobnou mimojazykovou realitu, není nezajímavé předchozí výsledky porovnat. K takovému kontrastivnímu srovnání nám opět dobře poslouží tabulka⁶⁴:

⁶¹ Viz poznámka pod čarou č. 59.

⁶² Alespoň na základě mnohosti lexémů mezi výsledky lze o jisté teoretické libovolnosti výběru hovořit.

⁶³ Připomeňme, že jde o jazyky patřící k indoevropské rodině, ovšem pocházející z různých jejích větví: francouzština je jazyk italský, resp. románský, němčina germánský a čeština slovanský. (Mareš, 2014, s. 32n)

⁶⁴ Tabulku zarovnáváme podle výsledků francouzsko-české části.

Česky	Německy
marně (adv.), marné (adj.)	vergeblich, umsonst
darmo	
nadarmo	
zbytečně	
moci	können, mögen
nemuset	
moci + být + Adj s předponou „sebe-“	
nepomáhat	„Es half nichts, dass...“
nedat se	
snažit se	
ať (si)	aber so + Adj/Adv + auch
přestože	obwohl
sice	zwar
však	
být houby platný	
nic neplatit	
„Říkej si, co chceš [...]“	„Egal, was du sagst...“
	trotz (Prep)
i když ⁶⁵	auch wenn
	wollen
	sloveso v indikativu
	sloveso v imperativu

Tabulka 14

⁶⁵ Doplněno na základě další rešerše (viz níže v textu).

Tabulka 14 nám názorně ilustruje rozdíly mezi vyjádřením *avoir beau* ve dvou jazycích.⁶⁶ Na dalších řádcích se zaměříme na jednotlivosti vyskytující se v tom kterém jazyce.

4.1.3 Konkrétní možnost překladu do češtiny

Většině rodilých mluvčích českého jazyka je bezesporu známá konstrukce *být + sebe- + Adj*. Koncesivní význam jí – na základě našich dokladů, které uvádíme níže – dodává zpravidla přítomnost způsobového slovesa *moci*.

Exemplum 30: Bytosti, které zde přebývají, mohou **být sebezpočetnější**, nikdy však nebudou nespočetné.

Exemplum 31: Proto může **být** vzdálenost mezi mikrokosmem a makrokosmem **sebevětší**, nikdy však nebude nekonečná.

Otestujme tuto hypotézu. Využijeme výše nadefinovaného subkorpusu⁶⁷ (tj. InterCorp, pouze francouzsky psané originály; viz oddíl 3.2), k němuž paralelně zarovnáme InterCorp český. Předpis v jazyce CQL je tentýž, tedy `[lemma="avoir"][]{0,1}[word="beau"]`. V paralelním korpusu (českém) zároveň přidejme tuto specifikaci: `[lemma="sebe.*"]`. Korpus odpovídá třemi výskyty; dva z nich jsme uvedli výše (oba z Foucaultova „Slova a věci“). Třetí má jinou než avizovanou formu, proto jej uvedme:

Exemplum 32: Nic nepomohla ani **sebevětší** opatrnost [...]

Je zřejmé, že nás tento krok o mnoho nových informací neobohatí. Teoreticky (a na tak poměrně malém kvantu dat téměř s jistotou i prakticky) víme nyní o všech výskytech tohoto jevu v námi vymezeném souboru jazykových dat.

Z dosud zjištěného vyplývá jediné – potřebujeme více dat, která nabídnou další překladové možnosti. Jako zdroj pro následující vyhledávání použijeme celý francouzský InterCorp (tj. ne personalizovaný subkorpus), který zarovnáme s InterCorpem českým. Zadáváme stejné dotazy jako výše.

⁶⁶ Zdůrazněme, že jde pouze o jakési „aproximativní“ srovnání, zcela jistě by se mnohé dalo přeskupit, umístit jinak atd. Snažíme se dosáhnout co největší jednoduchosti, v jejímž zájmu se dopouštíme potenciálních nepřesností. Rovněž je naším cílem řídit se tzv. *systémovými ekvivalenty*.

⁶⁷ Rešerši provádíme „stupňovitě“. Začínáme u francouzských originálů (tj. u podobně jako v hlavní části výzkumu, nicméně zde nemáme korpusy $F \wedge \check{C} \wedge N$, nýbrž $F \wedge \check{C}$, pro které platí $|F \wedge \check{C}| \geq |F \wedge \check{C} \wedge N|$. Reálně lze předpokládat spíše $|F \wedge \check{C}| > |F \wedge \check{C} \wedge N|$, což dokázal třetí výskyt (Exemplum 32).

Nyní již lze hovořit o reprezentativnějším počtu výskytů – získáváme jich 64⁶⁸. Jelikož zastáváme názor, že jde o velice produktivní konstrukci a „originální“ způsob překladu *avoir beau*, který není v učebnicích ani gramatikách uváděn, daný způsob blíže představíme.

	Forma, korelát	Počet	Procento	Příkladová věta
1	at'	44	75,9 %	[...] <u>at'</u> kontrolovali vozy sebevíc a zadržovali lidi vezoucí podezřelé balíky [...]
2	i když	4	6,9 %	<u>I když</u> je člověk sebevětší pašák, jsou chvíle, kdy ho osud zradí.
3	byť	1	1,7 %	<u>Byť</u> obdivujeme sebevíc , jsme taky jenom lidi, a jak jsem pořád z plných plic zpíval, vyschlo mi v krku.
4	moci	6	10,3 %	<u>Může</u> naříkat a sténat sebevíc , nikdo ho neposlouchá [...]
5	nic nepomohlo	1	1,7 %	<u>Nic nepomohla</u> ani sebevětší opatrnost: lidé ve čtvrti si přesto začali šuškat to a ono.
6	ani kdyby	1	1,7 %	Jen těžce jsem chápal, že to není než upozornění, že teď mi už nikdo žádné znamení nedá a nemůže dát, <u>ani kdybych</u> snad sebevíce o ně žebral a prosil.
7	marně	1	1,7 %	Angelo <u>marně</u> pátral po sebemenších známkách života u ostatních.
Σ		58	0,999	

Tabulka 15

Ukázalo se, že ve ¾ případů je *avoir beau* v českém textu vyjádřeno s korelátem *at'*. To zcela mění naše dosud získané poznatky, neboť doposud jsme se s takovým vyjádřením nesetkali. Obecně by bylo možné případ (1) zapsat: „*at'* + Verb + *sebe-* + Adj/Adv“. Novým

⁶⁸ Od těchto 64 výsledků šest irelevantních odečítáme, proto reálně pracujeme s 58 výskyty.

poznáním je také skutečnost, že lexém s prefixem *sebe-* nemusí být jenom přídavné jméno, nýbrž také příslovce⁶⁹.

Dalším vícekrát se vyskytnuvším způsobem vyjádření je již výše uvedená varianta se způsobovým slovesem *moci* (4).

Jiné způsoby se objevují s menší frekvencí, komentovat je tudíž nebudeme. Tím jim ovšem nechceme brát na významu – tvrdíme, že i vzdor malému počtu výskytů jde o plnohodnotné ekvivalenty.

4.1.4 Konkrétní možnost překladu do němčiny

Na předchozích řádcích jsme se zabývali českou přípustkovou konstrukcí typu „*moci být + sebe-*“, která se v němčině ani ve francouzštině nevyskytuje. Nyní věnujme pár řádek způsobu, který se vyskytuje v němčině, zatímco v češtině jsme ho jako možnost pro překlad *avoir beau* nenašli⁷⁰. Jde o předložku *trotz*, která v němčině reguje jmenné větné členy ve tvaru genitivu či dativu⁷¹.

Výše (Tabulka 13) je zaneseno, že se tato forma v námi definovaném trojjazyčném paralelním korpusu vyskytuje pouze dvakrát. Podobně jako v předchozím úseku i zde vyloučíme nejprve český InterCorp – průzkum tak provedeme nad subkorpusem francouzských originálních textů paralelně zarovnaným s německým InterCorpem. Dotaz, který zadáváme, zní `[lemma="avoir"][] {0,1} [word="beau"]`, do německého zarovnaného korpusu zadáváme podmínku, že bude obsahovat `[lemma="trotz"]`. Výsledky jsou tytéž jako v tabulce výše (Tabulka 13).

I zde tudíž opustíme korpus francouzských originálů a pokusíme se najít vícero výsledků v neredukované verzi francouzského InterCorpu. Na stejný dotaz dostáváme 15 výsledků. Pro začátek poznamenejme, že v osmi případech se předložka *trotz* pojí s genitivem, ve čtyřech s dativem a ve třech výskytech nelze o pádu rozhodnout, a to z důvodu tzv. kategoriální homonymie genitivu a dativu ženského rodu. Všech patnáct výskytů je pro nás relevantních; jelikož jsou si všechny strukturně i sémanticky podobné,

⁶⁹ Ve 33 výskytech je to konkrétně slovo „sebevíc“ (vztaženo jen k prvnímu případu).

⁷⁰ Toto tvrzení se týká našeho dosavadního bádání. Nalezena byla pouze spojka *přestože*, která má podobný význam, nicméně v tomto bodě nám jde o předložku s nominálním syntagmatem. Dále si dovolíme upozornit na skutečnost, že na základě teoretického úseku (2.2) víme, že v češtině podobné vyjádření existuje, a to s předložkou *přes*, která může nabývat koncesivního významu (viz citace IBIDEM).

⁷¹ Regovaný pád je závislý na mnoha faktorech: jazykové oblasti, stylistické rovině, přítomnosti členu atd. Více k tomu na <https://www.duden.de/rechtschreibung/trotz>, popř. <https://www.dwds.de/wb/trotz>.

nebudeme je tentokrát třídit jako předchozí výsledky. Vystačíme si se dvěma příklady, které budou celou záležitost jasně ilustrovat.

Francouzsky	Německy
<i><u>Ron</u> avait beau se plaindre qu'il était ennuyeux et inutile, il ne faisait aucun doute qu'il serait très triste si le rat venait à mourir.</i>	<i>Und trotz <u>Rons</u> ständiger Beschwerden, dass Krätze langweilig und nutzlos sei, war er sicher, dass Ron sehr traurig sein würde, wenn Krätze tot wäre.</i>
<i><u>Le Premier ministre turc</u> a beau critiquer l'UE, il est évident que l'avenir de son pays passe par l'Union, assure un chroniqueur du Guardian.</i>	<i>Trotz der EU-Kritik <u>des türkischen Regierungschefs</u> ist es ganz klar, dass die Zukunft des Landes bei der Union liegt, ist sich Fiachra Gibbons vom Guardian sicher.</i>

Tabulka 16

Předchozí dvě příkladové věty můžeme opět „zobecnit“, resp. ukázat transformaci syntaktických vzorců při překladu z francouzštiny do němčiny.

Francouzština			
Pozice	n – 1	n	n + 1
„Abstrakce“	Agens	<i>avoir beau</i>	infinitiv
Aktualizace F	<i>Ron</i>	<i>avait beau</i>	<i>se plaindre</i>
Transformace	genitiv posesivní	<i>trotz</i> + Dat/Gen	substantivizace
Aktualizace N	<i>Rons</i>	<i>trotz</i>	<i>Beschwerden</i>
Transpozice	n	n – 1	n + 1

Tabulka 17

Zde jsme ukázali, že překlad podobných struktur je sice volbou lexika a vhodného syntaktického uspořádání, nicméně dovede být celkem pravidelný a „algoritmizovatelný“, jak se ukazuje na těchto větech. Z hlediska práce je tato struktura významná vzhledem k úvodní hypotéze o neexistenci ekvivalentní struktury k *avoir beau* ve zbylých dvou jazycích. Tuto strukturu za ekvivalentní považovat sice nemůžeme (viz Tabulka 17, řádek Transformace, který neexistenci syntaktické „ekvivalence“ dokazuje), nicméně na druhou

stranu ukazuje, že v němčině (stejně jako v češtině, viz výše), určité ustálené výrazivo pro vyjádření významu konstrukce *avoir beau* existuje.

4.2 Formální modelování přípustky v českém jazyce

V tomto posledním, dodatkovém oddíle se vrátíme zpět k motivačnímu příkladu, který jsme uvedli hned na začátku práce při obecném popisu přípustky.

Cílem této kapitoly je ukázat, jak lze s výsledky práce naložit při hledání překladového ekvivalentu. Věnovat se budeme pouze jazyku českému, neboť tato část je spíše introspektivní povahy (existuje-li možnost, ověřujeme různé způsoby v korpusu, příp. v mluvnicích) a orientuje se převážně na čtenáře, jejichž mateřštinou čeština je.

Mějme tedy motivační větu „*Ačkoli jsem chytrý, na gymnázium jsem přijat nebyl.*“. Přeložme ji pomocí konstrukce *avoir beau* do francouzštiny, abychom „měli před očima“ i její francouzskou podobu a neustále mohli srovnávat: „*J'ai beau être intelligent, je n'ai pas été reçu au lycée.*“ Při „transformacích“ vyjdeme z tabulky uvedené v kapitole 4.1.3.

Výchozí věta:	Ačkoli jsem chytrý, na gymnázium jsem přijat nebyl.
marně (adv.), marné (adj.)	Je marné , že jsem chytrý, na gymnázium jsem stejně přijat nebyl.
darmo	? Darmo být chytrý, stejně mě na gymnázium nepřijali.
nadarmo	
zbytečně	Má inteligence je mi zbytečná , stejně mě na gymnázium nepřijali.
moci	Můžu být chytrý jakkoli, na gymnázium jsem přijat nebyl.
nemuset	
moci + být + Adj s předponou „sebe-“	Můžu být sebechytřejší , stejně jsem na gymnázium přijat nebyl.
nepomáhat	Nic nepomohlo , že jsem chytrý, na gymnázium jsem přijat nebyl.
nedat se	?
snažit se	?
ať (si)	Ať si je člověk chytrý, jak chce, na gymnázium se nedostane.

přestože	Přestože jsem chytrý, na gymnázium mě nepřijali.
sice	Sice jsem chytrý, nicméně na gymnázium jsem přijat nebyl.
však	?
být houby platný	To, že jsem chytřej, je (mi) houby platný , stejně mě na gympl nevzali! ⁷²
nic neplatit	Nic neplatí / Není nic platné, že jsem chytrý, stejně mě na gymnázium nepřijali.
„Říkej si, co chceš [...]“	Říkej si, co chceš , třeba i, že jsem chytrý. Stejně mě nepřijali.
i když	I když jsem chytrý, na gymnázium mě nepřijali.

Tabulka 18

Tabulka ukazuje, kolik možností vyjádření víceméně téhož existuje. Věty můžeme „transformovat“ do mnoha podob, a to s minimální změnou významu⁷³ (resp. základní přípustkový význam zůstane zachován).

5 Výsledky výzkumu

V teoretickém úseku jsme na základě referenčních gramatikografických děl francouzské i české provenience konstatovali tři hypotézy. Všechny tři jsme na definovaném jazykovém vzorku shledali býti platnými. Jejich znění je následující: přípustková konstrukce *avoir beau* se (1) vždy váže s infinitivem, (2) není nikdy negována a (3) nevyskytuje se v tázacích větách.

Druhým cílem práce bylo vyhledat překladové ekvivalenty téže konstrukce. Při tomto postupu jsme vyšli z originálních francouzských textů, k nimž v InterCorpu existují paralelní české a zároveň německé protějšky. Tento relativně velmi restriktivní postup přinesl sice nepříliš mnoho jazykového materiálu, nicméně poměrně slušný počet ekvivalentů. Ty nejlépe vystihuje následující tabulka převzatá z kapitoly 4.1.2.

⁷² Záměrně saháme k prostředkům obecné češtiny.

⁷³ Některých rozdílů si můžeme povšimnout na rovině stylistické, např. větu „To, že jsem chytřej, je mi houby platný, stejně mě na gympl nevzali!“ zařadíme spíše k pólu „mluvenosti“, zatímco věta „Darmo být chytrý, stejně (nebo: *ani tak*) mě na gymnázium nepřijali.“ – je-li vůbec gramatická – inklinuje spíše k pólu „psanosti“.

Česky	Německy
marně (adv.), marné (adj.)	vergeblich, umsonst
darmo	
nadarmo	
zbytečně	
moci	können,
nemuset	mögen
moci + být + Adj s předponou „sebe-“	
nepomáhat	„ <i>Es half nichts, dass...</i> “
nedat se	
snažit se	
ať (si)	aber so + Adj/Adv + auch
přestože	obwohl
sice	zwar
však	
být houby platný	
nic neplatit	
„Říkej si, co chceš [...]“	„ <i>Egal, was du sagst...</i> “
	trotz (Prep)
i když ⁷⁴	auch wenn
	wollen
	sloveso v indikativu
	sloveso v imperativu

Tabulka 19

Tabulka zachycuje možnosti překladu konstrukce *avoir beau* do češtiny a němčiny s tím, že příslušné německé a české ekvivalenty, které se v obou jazycích překrývají, jsou vzájemně víceméně jednoznačně uspořádány.

Ukázalo se, že zatímco v češtině je zdaleka nejčastějším způsobem překladu *avoir beau* některá lexikální varianta (typicky *marně*, *nadarmo*), v němčině se ve zhruba

⁷⁴ Doplněno na základě další rešerše (viz níže v textu).

vyváženém poměru doplňují lexikální a slovesné ekvivalenty (viz Tabulka 12 a Tabulka 13). Tuto tendenci by bylo vhodné ověřit v nějakém budoucím kvantitativním výzkumu.

6 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zpracování francouzské konstrukce *avoir beau*, a to zvláště z hlediska překladu do češtiny a němčiny. Z relativně velmi omezeného množství jazykových dat jsme extrahovali poměrně vysoký počet různých překladových ekvivalentů, které lze v úplnosti dohledat v příslušných kapitolách (4.1.2, 4.1.3, 4.1.4). Výsledky výzkumu shrnuje kapitola 5. Závěrem ve stručnosti připomeňme obsah celé práce:

První nosný úsek (kapitola 2) se zabývá pojmem přípustky. Přípustku na základě několika mluvnic popisujeme jako předpoklad, který nevyústil v očekávaný důsledek. Přípustku (cizím slovem též *koncesi*) lze vyjádřit v mnoha jazycích, my se dále zabýváme pouze třemi z nich: francouzštinou, češtinou a němčinou. Nejprve ukazujeme některé možnosti vyjádření přípustky v češtině (*ačkoli, přestože, ...*) a němčině (*obwohl, obzwar, ...*), poté ve francouzštině (*bien que, quoique, ...*). V následujících oddílech (2.4.1, 2.4.2) se věnujeme jednomu konkrétnímu způsobu vyjádření přípustky, který je v tomto kontextu vlastní pouze francouzskému jazyku – koncesivní konstrukci *avoir beau*. Nad korpusem Araneum především potvrzujeme, že reguluje infinitiv a nepřipouští tázací ani záporné užití.

Další částí je část metodologická (kapitola 3), která představuje Český národní korpus, resp. jednu jeho platformu: InterCorp. Dále je v metodologickém úseku definován tzv. personalizovaný subkorpus, tedy určitý výsek dat celého InterCorpu, nad nímž příslušné rešerše provádíme.

Třetí část (kapitola 4) je zasvěcena empirickému výzkumu. Nejprve jsou sledovány některé morfosyntaktické aspekty konstrukce (kapitola 4.1.1), poté přecházíme k jádru práce. Tím je hledání překladových ekvivalentů konstrukce *avoir beau* v českém a německém jazyce. Následující dvě kapitoly (4.1.3, 4.1.4) se podrobněji věnují vybraným způsobům překladu. Mezi nejčastější patří v češtině *ačkoli, třebaže, moci být* + adjektivum/adverbium s předponou *sebe-* atd. Němčina *avoir beau* vyjadřuje především předložkou *trotz*, spojkami *obwohl, obzwar* ad. či způsobovými slovesy *mögen, können* a *wollen*. Závěrečná kapitola tohoto úseku (4.2) se snaží ukázat možnosti, jak s výsledky práce naložit při hledání ideálního ekvivalentu *avoir beau*, a to nejen v překladatelské praxi.

Výsledky ilustrují (a to i na tak „malém“ množství jazykových dat!) mnohost způsobů vyjádření přípustkového významu. Vzhledem k tak omezenému množství dat lze

bez nadsázky očekávat, že způsobů bude existovat daleko více. V rámci většího výzkumu by jistě stálo za pozornost hledání širšího spektra překladových ekvivalentů, které by mohlo být – vzhledem k neustále se rozvíjejícím korpusům a metodám korpusové a teoretické lingvistiky – o to přínosnější.

7 Seznam použité literatury

7.1 Tištěné zdroje

GLINZ, Hans. *Grammatiken im Vergleich: Deutsch - Französisch - Englisch – Latein : Formen - Bedeutungen - Verstehen*. Tübingen: Niemeyer, 1994. Reihe Germanistische Linguistik. ISBN 3-484-31136-3.

GRÉGOIRE, Maïa a Alina KOSTUCKI. *Grammaire progressive du Français : niveau perfectionnement : avec 600 exercices*. Paris: CLE International, [2012]. ISBN 978-2-09-035359-4.

GREVISSE, Maurice a André GOOSSE. *Le bon usage: grammaire française*. 13 ed. Paris: Duculot, 1993. De Boeck. ISBN 2-8011-1045-0.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Česká mluvnice*. Vyd. 2., upr. a rozš. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Učebnice pro vysoké školy.

HELBIG, Gerhard a Joachim BUSCHA. *Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, [2018]. ISBN 978-3-12-606365-4.

HENDRICH, Josef, TLÁSKAL, Jaromír a RADINA, Otomar. *Francouzská mluvnice*. 3., přeprac. vyd., 1. vyd. v nakl. Fraus. Plzeň: Fraus, 2001. 700 s. ISBN 80-7238-064-8.

MAREŠ, Petr. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky* [online]. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2014 [cit. 2019-01-29]. ISBN 978-80-246-2640-6. Dostupné z: http://digitoool.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=1255136

MOREL, Mary-Annick. *La concession en français*. Gap: Ophrys, 1996. Collection L'essentiel français. ISBN 2-7080-0787-4.

RADINA, Otomar. *Francouzština a čeština: systémové srovnání dvou jazyků*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. Učebnice pro jazykové školy.

RIEGEL, Martin, René RIOUL a Jean-Christophe PELLAT. *Grammaire méthodique du français*. 4e édition. Paris: Presses Universitaires de France, 2009. Quadrige Manuels. ISBN 978-2-13-055984-9.

ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Vydání I. Praha: Academia, 1986.

ŠTÍCHA, František. *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia, 2015. Lingvistika. ISBN 978-80-200-2378-0.

ŠTÍCHA, František. *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, 2011. Lingvistika. ISBN 978-80-200-1845-8.

TAIŠLOVÁ, Jitka. *Mluvnice francouzštiny*. Praha: Leda, 2002. ISBN 80-7335-004-1.

WILMET, Marc. *Grammaire critique du Français*. 4e édit. Paris: De Boeck, 2007. ISBN 978-2-8011-1403-2.

THIRY, Paul, DIDIER, Jean-Jacques, MOREAU, Philippe, SERON, Michel. *Vocabulaire français : trouver et choisir le mot juste : 550 exercices pour enrichir son vocabulaire et améliorer son style*. 16e édit. Bruxelles: De Boeck & Larcier, 2009. ISBN 978-2-8011-1226-7.

7.2 Internetové zdroje

Duden | Startseite. Duden | Startseite [online]. Copyright © Bibliographisches Institut GmbH, 2019 [cit. 02.05.2019]. Dostupné z: <https://www.duden.de>

DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache [online]. Dostupné z: <https://www.dwds.de>

Larousse.fr : encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne. *Larousse.fr : encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne* [online]. Copyright © Larousse [cit. 02.05.2019].

Dostupné z: <https://www.larousse.fr>

Petr Karlík (2017): PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ PŘÍPUSTKY. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ PŘÍPUSTKY](https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_PŘÍPUSTKY)

Portál | Český národní korpus. *Portál | Český národní korpus* [online]. Dostupné z: <https://korpus.cz>

TLFi. *TLFi* [online]. Dostupné z: <http://atilf.atilf.fr>

7.3 Korpusy

Benko, V.: *Araneum Francogallicum Maius*, verze 15.03. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Benko, V.: *Araneum Germanicum Maius*, verze 15.02. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Dovalil, V. – Káňa, T. – Peloušková, H. – Zbytovský, Š. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – němčina*, verze 11 z 19. 10. 2018. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Nádvorníková, O. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp – francouzština*, verze 11 z 19. 10. 2018. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

Rosen, A. – Vavřín, M. – Zasina, A. J.: *Korpus InterCorp – čeština*, verze 11 z 19. 10. 2018. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2018. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

8 Résumé en français

Ce mémoire de licence porte sur une construction concessive française : *avoir beau*. En général, la concession est un phénomène logico-sémantique qui donne le sens d'une « cause fautive ». Elle apparaît souvent dans les phrases complexes où l'une phrase exprime la cause, l'autre une conséquence inattendue par rapport à la cause donnée. Le rapport concessif se trouve assez proche de celui consécutif et adversatif – parfois, tous les trois sont à peine qualifiables.

La concession s'exprime dans dizaines de langues, parmi autres en français, en tchèque et en allemand. A savoir, ce mémoire compare les expressions de la concession dans ces trois langues-ci. Le français l'exprime par les conjonctions (*bien que*), les locutions adverbiales (*si* + adverbe + *que*), les locutions pronominales (*Quelle que soit...*), les locutions prépositionnelles (*loin de*), et par les formes nominales du verbe (gérondif). L'apparat tchèque semble d'être aussi très riche : le tchèque se sert avant tout des locutions prépositionnelles (*navzdory*), et des conjonctions (*ačkoli*). En comparaison avec le français, en tchèque ils ne sont pas enregistrés les adverbes concessifs. L'allemand l'exprime par les conjonctions (*obwohl*), le *wenn* dit concessif (avec le corrélat *auch*), et les autres moyens divers (*wo immer*).

Le répertoire des possibilités d'exprimer la concession est assez vaste dans les langues décrites. Nous choisissons un seul moyen qui est n'est propre qu'à la langue française : la construction *avoir beau*. Cet *avoir beau* est un moyen systématique qui, dans une phrase complexe, obtient le sens concessif. Du point de vue grammatical, *avoir beau* ne se lie qu'avec les formes infinitives (infinitif présent), n'apparaît jamais dans une forme niée, et n'est pas pensable en phrase interrogative.

Pour pouvoir trouver les équivalents de la construction en deux autres langues, nous devons avant tout fonder le « subcorpus ». Nous voulons examiner cette construction uniquement dans les textes originaux ; c'est-à-dire dans les textes écrits en français et non-traduits. La seconde condition donnée par le but de la recherche est l'existence des versions parallèles en tchèque et en allemand. Puis, nous cherchons toutes les occurrences d'*avoir beau* dans le subcorpus et leurs équivalents en tchèque et en allemand. Les résultats (tirés du corpus InterCorp) sont suivants :

En tchèque, on traduit *avoir beau* dans une quasi moitié (46 %) des cas par *marně*. Les autres moyens lexicaux pour exprimer la concession sont *darmo*, *nadarmo* et *zbytečně*. Ces moyens lexicaux sont les plus fréquents, parmi d'autres expressions on trouvera les

locutions verbales (*moci, nedat se, nepomáhat, snažit se*), les conjonctions de subordination (*přestože*), les particules (*však, sice*), et diverses phrases figées (*být houby platný, nic neplatit, Říkej si co chceš...*). Un chapitre est voué aux traductions tchèques qui contiennent un adjectif/adverbe avec le préfixe *sebe-*, lequel préfixe est dans le contexte donné un exemple « par excellence » d'une concession qui est exprimée partiellement par un procédé de création des mots (*Bytosti, které zde přebývají, mohou být sebepočetnější, nikdy však nebudou nespočetné*).

En allemand, comme en tchèque, le champ des traductions est, par rapport aux nombre absolu des résultats tirés du corpus, très vaste. En comparaison avec le tchèque, où dominait le « secteur » lexical, l'allemand se sert des moyens lexicaux aussi que de ceux grammaticaux. Parmi les moyens lexicaux, nous avons classifié les prépositions (*trotz*), les particules (*egal, zwar*) et les conjonctions de subordination (*obwohl, auch wenn*). La classe des moyens grammaticaux présentent les verbes modaux (*können, mögen, wollen*) et, plus en général, trois modes verbaux : l'indicatif, l'impératif et le subjonctif (en allemand *Konjunktiv*). La dernière classe découverte sont les phrases figées (*Es half nichts, dass...*).

Pour conclure, on a montré comment les résultats de la recherche peuvent être mis en profit, avant tout par les traducteurs vers le tchèque. Nous avons pris une phrase-exemple qui a été transformée à l'aide des moyens d'expression trouvés dans le corpus. Cette partie finale du mémoire a prouvé – au moins à l'exemple du tchèque – l'existence d'un nombre remarquable des expressions équivalentes à la construction concessive *avoir beau*.